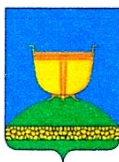

**СОВЕТ КАЗАКЛАРСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
ВЫСОКОГОРСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

422722, Республика Татарстан, Высокогорский район,
с.Казаклар, ул. Советская, 5

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БИЕКТАУ
МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
КАЗАКЛАР АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**

422722, Татарстан Республикасы, Биектау районы,
Казаклар авылы, Совет ур, 5

Тел./факс: +7(84365) 63-4-30, e-mail: Kazak.Vsg@tatar.ru

**РЕШЕНИЕ
28 май 2020 ел**

**КАРАР
№ 145**

Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Казаклар авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү Кагыйдэләрен раслау турында

2003 нче елның, 6 нчы октябрә 131-ФЗ номерлы “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турындагы” Федераль Законы, 2004 нче елның, 28 нче июле 45-ЗРТ номерлы “Татарстан Республикасында жирле үзидарә турындагы” Татарстан Республикасы Законы, Россия Федерациясе төзелеш һәм торак-коммуналь хужалык Министрлыгының 2017 нче елның, 13 нче апрелә 711/ПР номерлы “Жирлекләр, шәһәр округлары, шәһәрнең эчке районнары территорияләрен төзеклэндерү кагыйдэләрен әзерләү өчен методик рекомендацияләрен раслау турында” Боерыгы нигезендә, Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Казаклар авыл жирлеге Советы

КАРАР ИТТЕ:

1. Кушымтага нигезле “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районының “Казаклар авыл жирлеге” муниципаль берәмлеге территориясен төзеклэндерү Кагыйдэләрен расларга.

2. Биектау муниципаль районы Казаклар авыл жирлеге Советының түбәндәге карарлары үз көчен югалткан дип санарга:

2018 нче елның, 5 нчы июне 87 нчы номерлы «Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы “Казаклар авыл жирлеге” муниципаль берәмлеге территориясен төзеклэндерү Кагыйдэләрен раслау турында»;

2018 нче елның, 24 нче сентябрә 96 нчы номерлы Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы « Казаклар авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзеклэндерү Кагыйдэләренә үзгәрешләр кертү турында.

3. Әлеге карарны Интернет челтәрендә Биектау муниципаль районының рәсми сайтына <http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/> һәм Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат порталына <http://pravo.tatarstan.ru/>. урнаштырып халыкка житкерергә.

4. Әлеге карарның үтәләше контролен үз өстемдә калдырам.

Совета рәисе,
Авыл жирлеге Башлыгы

Р.Х.Идрисов

Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Казаклар авыл
жирлеге Советының 2019 нчы елның,
“28” май 2020 ел 145
номерлы Карары белән расланган
Кушымта

Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы “Казаклар авыл жирлеге” муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү Кагыйдэләре

1. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Казаклар авыл
жирлеге территориясен төзекләндерү Кагыйдэләре (алда – Кагыйдэләр) 2003 нче
елның, 6 нчы октябр 131-ФЗ номерлы “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне
оештыруның гомуми принциплары турындагы” Федераль Законнда каралган
вәкаләтләрне гамәлгә ашыру кысаларында, әйләнә-тирә мохитне саклау турында,
халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге федераль законнары һәм башка Россия
Федерациясенен, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый
актлар нигезендә эшләнде.

2. Әлеге Кагыйдэләр барлык физик һәм үзләренең оештыру-хокукый
формаларына бәйсез рәвештә юридик затлар тарафыннан үтәү өчен мәжбүри.

3. Әлеге Кагыйдэләр жирлекнең бөтен территориясендә гамәлдә һәм түбәндәге
таләпләрне билгелиләр:

-биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм алар урнашкан
жир участокларын, әлеге биналар һәм корылмаларның фасадлары һәм
коймаларының тышкы күренешен карап тору буенча;

-төзекләндерү эшләренең исемлеге һәм аларны башкаруның кабатлылыгына
карата;

-төзекләндерүдә биналарның (алардагы урыннарның) һәм корылмаларның
милекчеләренең катнашу тәртибен билгеләүгә карата;

-жирлек территориясендә төзекләндерүне оештыру буенча (урамнарны
яктырту, территорияне яшелләндерү, урамнарның исемнәре һәм номерлары
күрсәткечләрен кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап торуны
кертеп).

4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлаштыру һәм
урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир турындагы законнар, махсус нормалар һәм
кагыйдэләр, дүлэт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш Кагыйдэләре,
тиешле тәртиптә расланган проект документацияләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге Кагыйдэләр жирлек территориясендә көнкүреш һәм промышленность
калдыкларын жыю, чыгару, транспортировкау, утильләштерү һәм кабат эшкәртү
буенча мөнәсәбәтләрне көйләмиләр.

Төп төшенчэлэр

6. Элеге Кагыйдэлэрне гамэлгэ ашыру максатыннан түбэндөгө төшенчэлэр кулланыла:

жирле эһәмияткэ ия автомобиль юлы – транспорт чаралары хэрэкэте өчен билгелэнгән һәм үз эченэ автомобиль юлына аеру полосасы чигендөгө жир участокларын һәм аларда яки алар астында урнашкан конструктив элементлар (юл өслеге, юл катламы һәм шуңа охшаш элементлар) һәм аның технологик өлөшө булган юл корылмалары, - саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзөкләндерү элементларын үз эченэ алуы транспорт инфраструктурасы объекты;

фасадның архитектура үзенчәлекләре – фасадның конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган, әйләнә-тирә шәһәртөзелеш мохитеннән бинаның аерымлыгы характеристикалары (стиль һәм композиция бөтөнлегө, ритм, размерга ярашлык һәм пропорциональлек, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык пространстволар балансы);

фонсыз конструкцияләр – конструкциясе аерым хәрәфләрдән, билгеләмә, билгә, декоратив элементлардан торган тышкы мәгълүмат чараларын ясау алымы;

территорияне төзөкләндерү – муниципаль берәмлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын яхшырту һәм карап тоту буенча, торақ пункт территорияләрен һәм мондый территорияләрдә урнашкан объектларны, шул исәптән территория янәшәсендөгө гомуми кулланылыштагы территорияләрен, жир участокларын, биналарны, корылмаларны, төзелмәләрен карап тоту буенча гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын күтәрүгә юнәлтелгән, муниципаль берәмлек территориясенә төзөкләндерү кагыйдәләре билгеләгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру буенча эшчәнлек;

вертикаль яшелләндерү – балконнарны, лоджияләрен, галереяларны, терәүле диварларны һ.б. да кертәп, биналарның һәм корылмаларның фасад өслекләрен аларга стационар һәм мобил яшел утыртмалар урнаштыру өчен куллану;

витрина – фасадның бер өлөшөн алып торучы тоташ пыялаланган (тәрәзә, витраж) пыялаланган ачыклык;

барлыкка килгән төзелмәнең тышкы архитектур күренеше – жирлекнең тышкы образын хасил итүче бина фасадларының һәм жирлек территорияләренә архитектур-сәнгать һәм шәһәр төзелеш үзенчәлекләре;

тышкы яктырту алымы – мәгълүмат конструкцияләреннән мәгълүмат кырын читкә куелган яктылык чыганагыннан юнәлдәрәп яктырту алымы;

эчке квартал (жирле) юлы - транспорт һәм жәяүлеләрнең магистраль юлдан торақ йортлар һәм кварталның башка урыннарына хәрәкәтләнү өчен каралган автомобиль юллары;

төзөкләндерүне торгызу – үз эченә асфальт капламын бөтөн юл киңлегенә, хужалык юлларын, тротуарларны сыйфатлы торгызу, бордюр ташларын кире урнаштыру, уңдырышлы туфрак катламын торгызу, газоннарны тырмалап газон үләннәрен чәчәп һәм яшел утыртмалар утыртып газоннарны ремонтлау, реклама конструкцияләрен һәм башка төзөкләндерү элементларын торгызуларны үз эченә алган чаралар комплексы;

газон – утыртмалар, парк корылмаларына фон һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элементы булып торучы махсус сайланган үлән орлыкларын чәчеп барлыкка китерелүче үлән катламы, шулай ук табигый үлән үсентеләре;

жирлек территориясе – муниципаль берәмлек чикләрендәге территория;

мәгълүматны тапшыруның динамик ысулы - мәгълүматны алмаштыруны күздә тоткан электрон йөрткөчләр һәм табло куллану юлы мәгълүмат тапшыру ысулы;

йорт-жир – ишегалды корылмалары белән шәхси торак йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир участогы;

ишегалды корылмалары – жир участогында урнашкан вакытлы ярдәмче корылмалар (баз, күгәрчен оялары, сарайлар һәм б.ш.);

йорт билгеләре - аншлаг (урам, мәйдан, проспект исемнәрен күрсәткеч), номер билгесе (йорт һәм корпус номерын күрсәткеч), подъезда һәм фатир номерын күрсәткеч, инвалидлар өчен объектның халыкара уңайлылык символы, флагтоткычлар, истәлек такталары, полигон үлчәү билгесе, пожар гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәре коеларының күрсәткечләре, жирлек канализациясе күрсәткече, жир асты газүткәргече корылмалары күрсәткече;

бина – автономияле рәвештә тора, реконструкцияләнгән һәм эксплуатацияләнгән ала торган, үзе белән бердәм күләмле корылмалар системасын (төзелүгә бер рөхсәт нигезендә корылган) тәшкил итүче капитал төзелеш объекты;

яшел утыртмалар – табигый яки ясалма утыртылган агач-куаклык һәм үләнле үсентеләр жыелмасы (парклар, урманнар, аеруча саклана торган табигый территорияләр, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәк клумбалары, шулай ук аерым торуча агач һәм куаклыктар);

жир участогы – шәхси билгеле әйбер сыйфатында аны билгеләргә мөмкинлек бирүче характеристикаларга ия булган жир өслегенә бер өлеше;

жир эшләре – жирлек территориясенә камилләштерелгән яки грунт катламын бозу белән, грунтны чыгару, урнаштыру белән яисә юлларның һәм тротуарларның камилләштерелгән өслеген урнаштыру (тезү) белән бәйлә эшләр;

инженер коммуникацияләре – жирлек территориясендә булган яки корылучы инженер-техник тәэмин ителеш челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылыту, трубаүткәргечләр, электр һәм элемент үткәргечләр линиясе һәм башка инженер корылмалары;

жирлекнең тарихи территорияләре – үзләштерелүе XI гасыр башыннан 1956 нчы еллар аралыгына туры килгән һәм аларга карата тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының куюга рөхсәт ителгән һәм ителмәгән төрләре һәм типлары, шул исәптән мондый конструкцияләргә карата таләпләр Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни һәйкәлләр), аларны саклау һәм файдалану турындагы Россия Федерациясе законнарына нигезләнеп билгеләнгән торган жирлекнең махсус әһәмиятле территорияләре. Жирлекнең тарихи территорияләре гомуми чиге Башкарма комитетның муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерү – биналарның һәм корылмаларның түбәләрен архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәкләкләр, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданчыклар һ.б.) ясау өчен файдалану;

яңгыр канализациясе (ливневка) – жир өсте (яңгыр, жылып торган), сиптерү-юу һәм дренаж суларын агызу өчен каралган инженер корылмаларының үзара технологик бәйләнештәге комплексы ;

жемелдәүче яктылык – яктылык агымының характеристикалары алмашын күздә тоткан яктылык-динамик эффекты (төс, ачыклык, тоташтыруының чиратлашуы һәм ш.б.);

тышкы яктырту – жирлекнең магистральләрен, урамнарын, майданнарын, паркларын, скверларын, ишегалларын һәм жәяүле юлларын тәүлекнең караңгы вакытында яктырту өчен билгеләнгән элементларның жыелмасы;

оешкан төзелмәнең тышкы архитектур йөзе бозылу – оешкан төзелмәнең тышкы архитектур йөзен саклау кирәклеген истә тотып, әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының тибы һәм төре, куелуының рөхсәт ителүе һәм ителмәве таләпләренең үтәlmәве;

санкцияләнмәгән чүплекләр – юридик һәм физик затларның эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килгән 50 кв.м дан арткан майданда һәм 30 куб.м дан артык күләмле үзбелдеге белән (санкцияләнмәгән) көнкүреш каты, эре габаритлы, төзелеш калдыкларын һәм башка чүпне ташлау (урнаштыру);

стационар булмаган сәүдә объектлары – инженер-техник тәэмин ителеш чөптәренә тоташтырылуы (технологик тоташтыруга) булу яки булмавына бәйсез рәвештә жир участогы белән ныклы бәйләнмәгән вакытлы корылма яки вакытлы конструкция тәшкит итүче сәүдә объекты;

яшелләндерү – үсемлек компонентларын актив кулланып, муниципаль жирлек мөхитен барлыкка китерүне тәэмин итүче төзекләндерү һәм территориянең ландшафт оешмасының элементы, шулай ук инженер эзерлегенә төрле төрләре буенча эшләр алып бару белән бәйле (вертикаль планировка, террасалау, кронлау һәм б.) һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерүнең комплекслы процессы: турыдан-туры, шул исәптән эре күләмле агачлар, куаклар утырту, үлән газоннары, чәчәкләкләр, альпинарийлар һәм рокарийлар ясау, махсус бакчалар кору һәм б.ш.

гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр – гомуми кулланылыштагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикле кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр – предприятие, оешма, учреждениеләрнең яшелләндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнешле яшелләндерелгән территорияләр - санитар зоналар, сусаклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, утыртмалар питомниклары; аеруча саклаулы табигый территорияләр – аеруча табигый сак, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмиятенә ия булган табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан, жирле үзидарә карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык файдалануыннан алынган һәм алар өчен махсус сак режимы куелган жир участоклары, су өслеге һәм алар өстендәге һава кичкелләре;

жәмәгать транспортын көтү тукталышлары – жәмәгать транспорты тукталышы өчен, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм пассажирлар тарафыннан жәмәгать транспортын көтү зонасы булган махсус корылган майданчык;

пыялаланган фасад – фасадның бөтен ясылыгын яки аның эһәмиятле өлешен алып торучы тоташ пыялаланып эшлэнгән фасад;

яктыртуның ачык ысулы –мәгълүмат конструкцияләрен яктырту ысулы, бу очракта яктылык чыганагының яктысы таралу өчен каршылыклар булмый;

жирлекнең күренеше – ачык пространстводан кабул ителә торган (яр буге, майдан, су объектларының акваториясе, күренеш һәм карау майданчыклары), жирлекнең сыйфатламаларын һәм силуэтларын ачучы жирлек территориясе өлеше;

биналарның фасадларының колористик чишелеш паспорты (фасадларның төсе чишелеше) – жирлек территориясендә урнашкан аерым торучы бина фасадының бердәм архитектур һәм төс чишелешен билгеләүче һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләр куючы билгелэнгән тәртиптә килештерелгән һәм расланган документ;

жирлекнең урамнар перспективасы – урамнарның композицион, стиль һәм сэнгәт сыйфатламалары белән оешкан алгы фронтын һәм силуэтын барлыкка китерүче жирлек мохитенең бер кисәген визуаль кабул итү;

жәяүлеләр зоналары – торак пунктында халыкның жәяүләп йөрөп керү һәм мәдәни-көнкүреш максатларында, транзит хәрәкәт итүе гамәлгә ашырыла торган һәм билгеле бер сыйфатламаларга ия булган: урамныкы булмаган тизлекле һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булган, хезмәт күрсәтүче объектлар, тарихи һәм мәдәни һәйкәлләр, рекреацияләр һ.б. күпләп тупланган, жәяүле агымнарының суммар тыгызлыгы югары торган территория өлешләре. Жәяүле зоналары ачык урыннарда, жәяүле урамнарында, торак пунктындагы майданнарда жәяүлеләр йөри торган өлешләрдә формалашырга мөмкин;

йорт яны территориясе –чиктәш булып торучы яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары белән торак күпфатирлы йорт урнашкан жир участогы, әлеге йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен күрсәтелгән жир участогында урнашкан башка объектлар;

тоташучы территория –Татарстан Республикасы законы белән билгелэнгән тәртипкә туры китерелеп муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән чикләре билгелэнгән жир участогы булса, мондый жир участогына бинага, төзелмәгә, корылмага килеп тоташы торган гомуми кулланылыштагы территория;

продуктлы йорт хайваннары һәм кошлары — берничә тапкыр яки даими рәвештә сөт, йон, йомырка һәм башка продуктлар алу өчен кулланыла торган хайваннар һәм кошлар;

тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру проекты (паспорт) – төзекләндерү элементының, төгәлрәге тышкы мәгълүмат һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле мәгълүматларны үз эченә алучы чараларын, тышкы күренешен һәм төгәл урнаштыру урынын билгели торган Башкарма комитет карары белән расланган билгелэнгән формалы документ;

территорияне санитар чистарту – билгелэнгән территориядән көнкүреш каты һәм эре габаритлы калдыкларны жыю, чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

яктылык тартмасы – конструкциясе үзе белән эчке яктыртулы бердәм күләмле яки күләмле элементлар рәтен тәшкил итүче тышкы мәгълүмат чарасын әзерләү ысулы;

авыл хужалыгы хайваннары – терлекчелек яки башка авыл хужалыгы продукцияләрен житештерү өчен хайваннар, терлек, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, кроликлар, бал кортлары һ.б.;

специальләшкән оешмалар – төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә торак пункт территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукий формалы юридик затлар ;

территорияләре карап тоту–жир участогында урнашкан биналарның фасадларын, корылмаларны, кече архитектур формаларын, коймаларны, төзелеш майданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженер коммуникацияләрен һәм аларның конструкция элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;

жирле әһәмияткә ия булган юлларны карап тоту – юлларның транспорт-эксплуатация халәте, юл корылмалары, юлларның комплексы төзекләндерү элементлары хәлен саклап тоту буенча эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (вывеска) – территорияне төзекләндерүнең бер элементы, “Кулланучыларның хокукларын саклау турындагы” Федераль законның 9 нчы маддәсе кушканча, төгәлрәге оешманың фирма исеме (исеме), аның урнашу урыны һәм аның эш режимы, шулай ук закон кушуы буенча урнаштырылуы мәжбүри яки эшлекле әйләнеш тәртибе буенча урнаштырыла һәм реклама максатларын күздә тотмаган мәгълүматка ия булган кулланучыларга мәгълүматны житкерү өчен биналарны мәгълүмати бизәкләү максатларында оешма урнашкан һәм (яки) турыдан-туры товарларны сату урынында куела торган мәгълүмат конструкциясе. “Тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы” һәм “тышкы мәгълүмат чарасы” төшенчәләре тәңгәл;

суперграфика – күрәп кабул итүне көчәйтә торган фасадларны архитектур-сәнгати бизәүнең бер алымы (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика);

тактиль түшәмә – жир өслегендәге катлам фактурасын сизелерлек үзгәртә торган түшәмә;

махсус торак пункт әһәмиятендәге территорияләр –махсус статуска һәм (яки) югары мәдәни-рекреацион һәм социаль кыйммәткә ия булган торак пункт территориясенендә кисәкләре, аларга карата торак пунктның оешкан төзелмәсенендә тышкы архитектур күренешен саклау максатыннан әлегә Кагыйдәләр тарафыннан тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының куелышы рөхсәт ителгән һәм ителмәгән төрләре һәм типлары, шул исәптән мондый конструкцияләрне урнаштыруга таләпләр куела;

территорияләрне жыештыру – житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүпне, карны жыюга, калдыкларның махсус билгелэнгән урыннарына чыгаруга бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик

иминлеген һәм әйләнә-тирә мохитне саклауны тәмин итүгә юнәлдерелгән бүтән чаралар;

урамнар һәм гомум торак пункт юллары – гомуми кулланылыштагы территорияләр, аларның торак пункт мохите эстетикасына карата югары таләпләр куела;

вәкаләтле орган – үз компетенцияләре чикләрендә торак пункт территориясен төзекләндерүнең оештырылуын, юнәлешләрен һәм контролен гамәлгә ашыра торган Башкарма комитет;

фасад – бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды);

фон конструкцияләре – тышкы мәгълүмат чарасын хәрәфләре, билгеләмәләре, декоратив элементлары фон өслегенә урнаштырылып ясала торган алым;

фриз – горизонталь полоса рәвешендә фасад яки козырекны әйләндереп алган декоратив элемент;

фронтон – соңгы этажның тәрәзәләренең өске ноктасыннан яки чыгып торган элементларыннан фасадның өске ноктасына кадәр үлчәнә торган түбә биеклегеннән чыга торган бина фасадының бетерү өлеше;

төзекләндерү элементлары – төзекләндерүнең жыелма өлеше буларак кулланыла торган декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, үсемлек компонентлары, жиһазлауның һәм бизәүнең төрле төрләре, кече архитектура формалары, капитал һәм стационар булмаган корылмалар, мәгълүмат такталары

һәм

күрсәткечләр.

II. Территорияне төзекләндерүгә, карап тотуны һәм жыештыруны оештыруга гомуми таләпләр

7. Торак пунктның бөтен территориясе (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (ары биналар, корылмалар) төзекләндерелгә, карап торылырга һәм жыештырылырга тиеш.

8. Гомуми кулланылыштагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, үтү юллары, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, пляжлар, башка объектлар белән каплап алынган жир участкаларын карап торуны һәм жыештыруны үз вәкаләтләре чикләрендә вәкаләтле органнар гамәлгә ашыра.

9. Физик һәм юридик затлар үзләренең оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә милек хокукында, башка әйбер яки мәжбүри хокукта үз карамагында булган жир участкаларын (ары – жир участкаларының хокуклы ияләре), шулай ук гамәлдәге законнар һәм әлеге Кагыйдәләр билгеләгән күләмдә биналар һәм корылмаларын, мөстәкыйль рәвештә яки үз акчалары хисабына специальләшкән оешмаларны жәлеп итеп карап тотуны һәм жыештыруны гамәлгә ашыралар .

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка мәжбүри хокукта берничә затка караган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукына яки башка күчемсез милек хокукына пропорциональ өлешләрдә билгеләнә.

Әгәр жир участогы территориясендә төрле затка караган берничә бина, корылма булган очракта, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә.

Килешү булмаган очракта жыештырылырга тиешле территория биналарның, корылмаларның бөтен милекчеләре яки башка хужалары (файдаланучылар) арасында тигез өлешләргә бүленеп билгеләнә.

Әгәр физик яки юридик зат карамагындагы жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир участогының биләмәдә булган фактик оешкан чикләрендәге территория жыештырылырга тиеш .

Бина, корылма милек хокукында яки башка эйбер я мәжбүри хокукта беричә затка караган очракта, фасадны карап торы якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны карап тоту милек хокукыны яки күчемсез милек объектына башка хокукка пропорциональ өлештә гамәлгә ашырыла .

10. Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыруны тәэмин итүчене (подрядчик, башкаручы) билгеләү буенча үткәрелгән эш нәтижәләре буенча әлегә төр эшләрне үткәрү өчен муниципаль контракт төзегән специальләшкән оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап торы һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы нигезендә гамәлгә ашырыла:, - тарафыннан күпфатирлы йорт белән әлегә йорттагы милекчеләре турыдан-туры идарә иткәндә (ары – идарә итүче оешмалар) торак милекчеләренен ширкәте яисә торак кооперативы яки башка специальләшкән кулланучылар ширкәте, идарә итүче оешма, күпфатирлы йортта гомуми мөлкәтне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен үтәүче затлар тарафыннан.

12. Шәхси торак йортларның территориясен карап тотуны һәм жыештыруны мондый йортларның милекчеләре (наемлаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү элементларын карап тоту һәм төзекләндерүне түбәндәгеләр гамәлгә ашыра:

1) китерелгән жир участогы чикләрендә – жир участогының милекчеләре яки башка төр хокук ияләре;

2) гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә – вәкаләтле орган яки тәэмин итүче (подрядчик, башкаручы) билгеләгән нәтижәләр буенча мондый эшләрне үтәүгә муниципаль контракт төзегән оешма;

3) кулланылышы чикләнгән (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнгән (санитар зоналар, сусаклау зоналары, зиратлар, питомниклар) яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә – әлегә объектларның ияләре;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә – күпфатирлы йортлардагы урыннарның ияләре яки идарә итүче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренен саклаулы зоналарында, шул исәптән элетрик челтәрләр, яктырту челтәрләре, радио линияләре – күрсәтелгән коммуникацияләренен ияләре;

6) жир асты коммуникацияләренен саклаулы зоналарында (урнаштыру рөхсәт ителсә) – күрсәтелгән коммуникацияләренен ияләре.

14. Урамнардан һәм юллардан грунт һәм өслек суларын агызу өчен каралган кюветларны, трубаларны, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр суларын жыючы коеларны чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрән урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләре һәм нормалары нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләрнең санитар һәм техник хәле өчен аларның милекчеләре, ияләре, арендага алучылары, яки аларны хезмәт күрсәтүгә алган специальләшкән оешмалар җаваплылыкта.

16. Төзекләндерү эшләрән башкару вакытлары объектларның санитар һәм техник хәленә тиешле тәэмин ителешен исәпкә алып, эшләрнең заказчыгы тарафыннан билгеләнә .

17. Торак пунктларның карап тоту һәм җыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан тапшырылган җир участкалары чикләре нигезендә билгеләнә (җир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта биләүдә каралган җир участогының фактик барлыкка килгән чикләрендә).

18. Вәкаләтле орган үзенең вәкаләтләре чикләрендә торак пункт территориясен, шулай исәптән гомуми файдалануда булган территорияләрне карап тору һәм җыештыру буенча эшләрнең үтәлуенә контрольне гамәлгә ашыра.

III. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир участкаларын карап тотуга, фасадларның һәм коймаларның, юлларның, шәхси торак йортларның, яңгыр канализацияләре челтәрләрен, яңгыр һәм күзәтү коеларын, су агызу корылмаларын, техник элемент чараларын, тышкы яктырту объектларын, кече архитектура формаларын, стационар булмаган объектларны, төзелеш эшләре житештерү урыннарын, күмү урыннарын, автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклап тору урыннарын карап торуга таләпләр.

Торак пункт территориясенең бәйрәмчә бизәлеше

Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир участкаларын карап тору буенча гомуми таләпләр

19. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир участкаларын карап торуну аларның милекчеләре яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә яки үз акчалары хисабына специальләшкән оешмаларны җәлеп итеп гамәлгә ашыралар.

20. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир участогын карап тоту биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир участкаларын төзекләндерүне үз эченә ала:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тотуны;
- җир участогын җыештыруны һәм санитар-гигиеник чистартуны;
- гражданның, оешмаларның һәм шәхси эшмәкәрләрнең эшчәнлекләре нәтижәсендә барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын җыю һәм чыгару;
- җир участогында урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту .

21. Биналар һәм корылмаларның фасадларының төзелеш өлешендә, декоратив бизәлешендә һәм инженер элементларында күзгә күренеп торган кимчелекләре булмаста тиеш һәм эстетик хәле тиешле дәрәжәдә сакланырга тиеш. Бинаның

фасадында буяу кубулар фасадның гомуми майданының 1% ыннан артык булмаска тиеш.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

-конструкция элементларын һәм фасадны бизәкләүгә вакытында ярдәмче ремонт ясау һәм кабат торгызу, шул исәптән керү ишекләрен, балкон һәм лоджия киртэләрен, кәрнизләрне, ишек башларын, баскыч алларын һәм аерым баскычларны, баскычларның һәм төшү юлларының киртэләрен, витриналарны, декоратив детальләрне һәм башка конструкция элементларын торгызу һәм аларны буяу, бизәү;

-суүткәргеч жайланмаларның, торбаларның үз урынында һәм төзек хәлдә булуын тәэмин итү;

-жөйләрне, ярыкларны һәм тишелгән урыннарны герметик сылау һәм төзәтелгән булуы;

-фасад өслекләрен, шул исәптән фасад элементларын, аларның торышы һәм эксплуатацияләү шартларыннан чыгып, вакытында чистарту һәм юдыру;

-тәрәзәләрне һәм витриналарны, язмаларны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;

-язулардан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмат-басма продукциядән, шулай ук төшерелгән граффитилардан чистарту .

23. Биналарның, корылмаларның, торак булмаган янкорма урыннарның милекчеләре, башка хокук ияләре һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш :

-кирәк булганда, ләкин елга бер тапкырдан ким түгел, фасадларны чистартырга һәм юарга;

-кирәк булганда, ләкин елга ике тапкырдан да ким түгел, язын (жылыту системасын өзгәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы) химик чаралар кулланып эчке һәм тышкы тәрәзә пыялалары өслекләрен, балкон һәм лоджия ишекләрен, подъездларда керү ишекләрен чистартырга һәм юарга;

-фасадның фактик халәтен исәпкә алып 5-6 елга бер мәртәбә, шул исәптән фасадны буяуны да кертеп агымдагы ремонт ясарга;

-фасадның аерым элементларына (цокольләргә, баскыч алларына, баскычларга, керү ишекләренә, ишек өсләренә, цоколь тәрәзәләренә, линияле ачылуларга һәм башка конструкция элементларына) агымдагы ремонт ясарга;

- (киртәләр, челтәрләр урнаштыру, элементның жимерелеп баручы кисәкләрен сүтеп алу һәм ш.б.) чыгып торган фасад конструкцияләренә жимерелү куркынычы булган очракта саклану-кисәтү чаралары күрергә;

- тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларын (вывесканы) мондый чаралар эксплуатацияләнмәгән очракта (арендатор (субарендатор) китүе һәм башка очраклар) сүтәргә.

24. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- диварларның өслекләренә, фасадларның чыгып торган жирләренә, эргәләргә зыян китерү (пычрату): су аккан эзләр булу, буяу кубу, ярыклар булу,

штукатурка яки тышлык кубу, салынган кирпичкә зыян килү, тимер-бетон конструкцияләрнең саклау катламы кубу һәм башкалар;

- панельләр кушылган урыннарда герметизация бозылу;

- биаларның яки корылмаларның штукатуркасына, тышлыгына, фасадларның цоколь өлешенең буяу катламына, шул исәптән тәрәзә конструкцияләренең, керү приямкаларының төзексезлеге;

- биаларның һәм корылмаларның фасадларының чыгып торган элементлары: балконнар, лоджияләр, эркерлар, тамбурлар, кәрнизләр, козыреклар һәм ш.б. зарарлануы;

- балконнар, лоджияләр, парапетларның жимерелүе (булмавы, пычрануы);

- фасадта һәм (яки) бина, корылма түбәсендә, учреждение такталарын, режим табличкаларын исәпләмәгәндә, вәкиллеке орган белән килешенгән паспорты булмаган тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларын кую һәм эксплуатацияләү;

- белдерүләр, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне биаларның, төзелмәләренең, корылмаларның фасадларына, тәрәзәләренә (шул исәптән тәрәзәләренең эчке ягына), пыялаланган ишекләргә (шул исәптән пыялаланган ишәкләрнең эчке ягына) аларны алга таба файдалану өчен элү һәм ябыштыру;

- биаларның, корылмаларның фасадларына бу биаларның, корылмаларның милекчеләре, күпфатирлы йортта фатир милекчеләренең рәхсәтеннән башка граффити төшерү.

25. Рәхсәт ителә:

- подъездларга керү юлында мәгълүмат стендлары куярга;

- проект чишелеше нигезендә биалар түбәсендә эфир телевидениесен коллектив кабул итү системасы кабельләрен урнаштырырга.

Күрсәткечләр

26. Биаларның, корылмаларның фасадлары күрсәткечләр, билгеләр белән жиһазлануыга тиеш.

27. Территорияләренең тарихи чикләрендәге биаларда, корылмаларда, шулай ук авыл мохите эстетикасының югары таләпләрен сорый торган фасадлары белән урамга һәм юлга чыккан биаларда урнашкан күрсәткечләрдәге урам исемнәре һәм йорт номерлары турындагы мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дүләр телендә күрсәтелә. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чиста һәм төзек хәлдә карап тотылырга тиеш. Күрсәткечләр һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биаларны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплылык тоталар.

Керү юллары (төеннәр)

28. Бина, корылмаларның керү юлларын яктырту жиһазлары, ишек башлары (козырек), өслекләр бәйләнеше элементлары белән (баскычлар һәм б.ш.) инвалидлар һәм халыкның азмобильле төркеме хәрәкәте өчен (пандуслар, тоткычлар һәм башкалар) белән жиһазларга кирәк.

Пандус тайдырмый торган материалдан эшлэнгән, кытыршы өслекле, горизонталь уемнарсыз булырга тиеш. Пандуслар янында койма рәвешендәге киртэләр булмаган очракта биекlege 75 миллиметрдан ким булмаган бортиклар һәм тотыну жайланмалары кую күздә тотыла. Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 булганда кабул ителә.

Пандус борылган очракта яки аның озынлыгы 9 м артса, 9 м саен 1,5x1,5 м размерлы горизонталь майданчыклар кую киңәш ителә. Горизонталь майданчыкларда төшү ахырында дренаж жайланмалары проектларга кирәк. Пандусларның башында һәм ахырында булган горизонталь участокларны якындагы өслекләрдән текстурасы һәм төсе белән аерылып торырлык итеп ясарга кирәк.

Баскычларның һәм пандусларның ике ягында да 800-920 мм биеклектәге, стенадан 40 мм ераклыкта урнашкан түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгыч жайланмалар кую карала. Баскычлар 2,5 метрдан киңрәк булган очракта уртада аерып торучы тотынгыч жайланмалар кую күздә тотыла. Тотынгыч жайланмаларның озынлыгы, ике яктан да, 0,3 метрга озынрак итеп урнаштырыла. Тотынгыч жайланмаларның конструкциясе кул белән тимергә тотынмаслык итеп эшләнелергә тиеш.

29. Керү юлларын проектлаштырганда, биналарның, корылмаларның фасадын яңартканда, үзгәрткәндә рөхсәт ителми:

- идән биекlege фасадтагы жир өслегеннән 1,2 м биегрәк урнашкан очракта, гомуми кулланылыштагы территориягә чыга торган подвал һәм цоколь этажына, урыннарга чыгу юллары урнаштырырга;

- жәяүлеләрнең хәрәкәтенә комачаулык тудыра торган терәткеч элементлар (колонналар, баганалар) кую;

- проект документациясенең бинаның бөтен фасады комплекслы чишелешен искә алып башкарылган эшләнмәсеннән башка ике яки күбрәк (булганнарын исәпкә алып) керү юлы куярга;

- тротуарларының норматив киңlege минималь булган урам юллары челтәрләренең тротуарлы зоналарында жиңел конструкцияле керү юллары элементларын (баскычлар, пандуслар, ишек төпләре, яшелләндерү) тоташучы тротуарларга 0,5 м дан да якин ясау;

- күпфатирлы йортларга керү юлларын торак йорттагы фатирларның милекчеләре рөхсәтеннән башка урнаштыру;

- торак урынның милекчесе рөхсәтеннән башка балконнарны керү юллары урнаштыру өчен куллану;

- вәкәләтле орган килешенүеннән башка күпфатирлы йортларның торак булмаган урыннарына үз белдеге белән керү юллары урнаштыру.

Түбәләр

30. Биналарның, корылмаларның түбәләре, су агызу системасы элементлары, төтенчыккычларның һәм вентиляция системаларының башлары төзек хәлдә тотылырга тиеш һәм нинди һава торышы шартлары булуга карамастан торак йортта яшәүчеләргә куркыныч китермәскә тиеш .

31. Кыш айларында биналарның хужалары һәм башка хокукый затлар, шулай ук күпфатирлы йортлар каршында оештырылган идарәче оешмалар тарафыннан

түбөлөрне кардан, бозланулардан, боз сөңгелөрөннөн вакытында чистарту эшлөре оештырылырга тиеш. Түбөлөрне кардан чистарту эше жэяүлелэр йөри торган якта башкарылса, махсус киртэлэр куеп, барлык саклану чараларын күреп, көннең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Түбөнең калган авышлыкларыннан, шулай ук яссы түбө өслегеннән кар эчке ишегалдына төшерелергә тиеш. Жэяүлелэр һәм машиналар йөри торган юлларга, жэмэгать транспортын көтү тукталышларына түбэдән төшерелгән кар һәм бозлар тиз арада чистартып алынырга тиеш.

32. Түбөлөрдән кар һәм боз төшерелгәндә, боз сөңгелөрөннөн чистарту эшлөре вакытында агач һәм куакларны, электр чыбыкларының һава линиясен, яктылык һәм телефон чыбыкларын, юл билгеләрен, юл буендагы светофорларны, киртэләрне, юл күрсәтүче жайланмаларын, жэмэгать транспортын көтү павильоннарын, декоратив бизэкләү һәм инженер элементларын саклау өчен барлык шартлар да тудырылырга тиеш. Алда күрсәтелгән элементларга зыян китерелгән очракта, алар түбөлөрне чистартучылар һәм зыян салучы затлар тарафыннан үз акчаларына, яңадан торгызыла.

33. Бина һәм корылмаларның түбөлөре, жэяүлелэр һәм жэяүлелэр йөри торган юлларга түбэдән су акмаслык итеп, су агу юллары белән тээмин ителгән булырга тиеш. Улаклар, воронкалар һәм су агу торбалары үзара тыгыз тоташтырылган һәм жыелган су агымын үткәрелерлек булырга тиеш. Жэяүлелэр йөри торган юллар ягына чыгучы су агу торбалары жэяүлелэр йөри торган юлның ары чыгарылырга тиеш.

34. Рөхсәт ителми:

-биналарның, корылмаларның түбөлөрендә түбөлөрне эксплуатацияләүдә кулланыла торган предметлар (көрәкләр, кыргычлар, ломнар), төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, куланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар сакларга;

-су агызу торбалары воронкаларына бина түбәсеннән кар, боз һәм чүп ташларга.

Жңир участкаларын карап тоту

35. Жңир участкаларын, карап тору үз эченә түбөндөгеләрне ала:

-чүптән, яфраклардан, кар һәм боздан (бозланудан) көндәлек жыештыру;

-машиналар йөри торган юлларны, күперләрне, урамнарны, тротуарларны, тыкрыкларны, жэяүлелэр йөри торган урыннарның өслекләрен бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү;

-карны көрәү һәм себерү;

-карны, бозны (бозлы кар катламнарын) түгү;

-контейнер өчен мөйданчыкларны, төрле калдыклар өчен билгеләнгән контейнерларны чүп савытларын, эскәмияләрне, кече архитектура формаларын һәм башкаларны кую, чиста һәм техник яктан төзек хәлдә тоту ;

-чүп кабул итү камераларын, контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер мөйданчыкларын жыештыру, юу, һәм дезинфекцияләү;

- яңгыр һәм кар суларын агызу;
- каты көнкүрөш, эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;
- һаваны тузаннан арындыру һәм дымландыру өчен территориядә су сиптерү;
- утыртылган яшел үсентеләрне саклау һәм карап тоту;
- коммуналь хезмәт күрсәтүче объектларын, инженер коммуникацияләрен

(корылмаларны), тимер юллар, юллар, күперләр, жәяүлеләр өчен юл аша чыгу урыннарын төзөгәннән, реконструкцияләгәннән, төзөкләндөргәннән һәм башка төрлө казу эшләре алып барганнан соң бозылган төзөкләндөрү элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка казу эшләре алып бару;

-күзәтү һәм яңгыр суларын жыю коеларын (яңгыр канализацияләре), жир асты коммуникацияләре киртэләрен (корылмаларын) гамәлдәге дөүлөт стандартлары нигезендә карап тоту;

-жир участкалары киртэләрен, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән; сүтелүче) биналар, корылмаларны, алар территориясенә чит затлар үтеп керү мөмкинлеген һәм (яисә) рөхсәт ителмәгән урыннарга калдыклар кую мөмкинлеген булдырмый торган коймалар кую һәм аларны карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциясеннән вакытында чистартуны тәэмин итү.

Юлларны карап тоту

36. Юлларны карап тотуны мондый эшләргә үтәүгә тәэмин итүченә (подрядчик, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча сайлап алынган муниципаль контрактлар төзөгән оешмалар гамәлгә ашыра.

37. Юл территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

-юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

-тротуарларны (жәяүлеләр зоналарыннан, сукмактардан) һәм юлның автомобильләр йөри торган өлешен, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүптән, кардан һәм боздан (бозлавык) чистарту;

-юл өслекләрен юу һәм су сиптерү;

-газоннарны һәм яшел үсентеләрне карап тоту;

-тышкы яктырту һәм жәмәгать һәм тимер юл транспортының контакт челтәре баганаларын ремонтлау ;

-кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

- күзәтү һәм яңгыр сулары агып китә торган коеларны ясау, төзөкләндөрү һәм чистартып тоту;

- коймаларны, рәшәткәләргә, турникетларны, кече архитектура формаларын кую, төзөкләндөрү һәм ел саен буяу;

38.Юл өслекләрен саклау максатында рөхсәт ителми:

-йөкне өстерәтеп алып килү;

-төяү-бушату эшләре вакытында урамнарда рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич, башка авыр предметларны ташларга һәм аларны анда сакларга;

- автомобильләр йөрү юлларына һәм тротуарларына төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын ташларга һәм (яки) сакларга.

39. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

-жәяүле юллары коймаларының металл юнәлдергечләре һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамланганнан соң төзекләндерү айлыгын үткәргән вакытта башкарыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга, юылырга һәм грунтовоккалануына тиеш;

-бөтен юл разметкасы, аларны ясауга расланган паспорт (схема) нигезендә, эшләргә заказ бирүче билгеләгән срокларда һәм чират тәртибендә башкарылырга тиеш;

-юлларга юл билгеләре төшерү таләп ителгән төс һәм яктылык техник сыйфатламаларын, тоташтыру коэффициенты, эксплуатация ителүнең бөтен вакытында мәйданы буенча саклануы тәмин итәргә тиеш;

-юл билгеләренә конструкциясе һәм беркетү системасы күрү шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә бәйле;

-юл билгеләре төзек хәлдә карап торылырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлы куелган юл билгеләре аларны куярга мәжбүр иткән сәбәпләр бетерелгәннән соң бер тәүлек эчендә алынырга тиеш;

-визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, торак пунктның планировка-структура элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чигелешләрендә аларга таба хәрәкәтне күрсәтү өчен куелалар;

Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

40. Шәхси торак йортларның милекчеләре (яки) яллаучылары (ары - торак йортларның ияләре), закон яки килешү белән башкалар затлар каралмаса түбәндәгеләрне гамәлгә ашыралар:

-торак йортның фасадларының, киртәләрен (коймаларын), шулай ук йорт биләмәләре чикләрендәге башка корылмаларны тиешле хәлдә саклауны, аларны вакытында ремонтлау һәм буяу;

-торак йортка номер билгесен тиешенчә беркетү;

-йорт биләмәсен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар хәлендә карап тотуны тәмин итү;

-йорт биләмәләре чигендә яшел утыртмаларны тәртиптә тоту, агач һәм куакларны санитар кисү үткөрү, газүткәргеч, электр тапшыруның кабельле һәм һава линияләре һәм башка инженер челтәрләренә саклаулы зоналарында агач утыртуга юл куймау;

-су агу өчен канауларны һәм торбаларны чистарту, язгы вакытта кар суларының агып китүен тәмин итү;

-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә үзәкләштерелгән канализация булмаса, санитар нормалар нигезендә үз канализацияләрен, чүп базын, бәдрәф урнаштыралар, аларны даими рәвештә чистарталар һәм дезинфекциялиләр;

-каты һәм эре габаритлы калдыкларны махсус майданчыкларга куелган контейнерларга туплау ;

-билгелэнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны вакытында жыюны һәм чыгаруны тәмин итәләр.

41. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

-йорт биләмәләрен һәм алар янәшәсендәге территорияләренә "чүп үләннәре белән чүпләндерү", яфракларны, теләсә нинди калдыкларны, чүп-чарны яндыру;

-“йорт тирәсе” территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;

-йорт биләмәләре чикләреннән ары коймалар урнаштыру;

- йорт биләмәләре һәм аңа тоташа торган территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди калдыкларны, чүп-чарны яндыру;

-күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыкларны йорт биләмәсе территориясеннән читтә урнаштыру;

-йорт биләмәсеннән читтә ишегалды корылмалары төзү, чүп базлары урнаштыру ;

- әлеге территориянең машиналар йөри торган өлешләрендә махсус транспорт һәм жыештыручы техниканың үтеп йөрүен кыенлаштыра торган киртәләр урнаштыру;

-территорияне төзекләндерү элементларын бозу һәм жиңгерү, сулыкларны чүпләү;

-йорт биләмәләреннән читтә сүтелгән (төзек булмаган) транспорт чараларын саклау;

-якын-тирә территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;

-автомобиль йөрү юлларына юынтык сулар салу жайланмалары урнаштыру, сыек пычракларны агызу, житештерү һәм куллану калдыкларын чыгару.

Жир участогы хужасы тарафыннан хужалык корылмалары төзү гамәлгә ашырылганда, якын-тирә территориядә төзелеш материаллары сакларга (6 айга кадәр) рөхсәт ителә. Бу очракта автотранспорт үтеп йөрүе тәмин ителергә тиеш.

Яңгыр канализацияләрен, күзәтү һәм яңгыр коеларын, су агызу корылмаларын карап тоту

42. Күзәтү һәм яңгыр жыю коелары, жир асты коммуникацияләре, люклар (рәшәткәләр) ябык килеш торырга тиеш һәм транспорт һәм жәяүлеләренң куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итә торган төзек хәлдә сакланырга тиеш.

43. Кабул итү, тупик, күзәтү һәм башка коеларны һәм камераларны карап тоту, чистарту һәм төзек техник хәлдә тотуны гамәлдәге дөүләт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужалары тәмин итә.

44. Торак пунктта магистраль һәм эчке квартал яңгыр канализациясе челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү торак пункт бюджетында бу максатларга каралган чаралар чигендә специальләшкән оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә башкарыла .

Яңгыр канализациясенң ведомство челтәрләрен эксплуатацияләү тиешле оешмалар чаралары исәбенә башкарыла.

Хужасыз инженер коммуникацияләре һәм күзәтү коелары тиешле куркынычсыз хәлдә юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы специальләшкән оешмалар тарафыннан башкарылырга тиеш.

45. Яңгыр канализациясенә коллекторлары саклау өчен коллектор үзәгеннән һәр якка 2 м сак зонасы урнаштырыла.

46. Яңгыр канализациясе коллекторлары зонасында тиешле документлар төземичә һәм язмача килешенүдән башка, эксплуатацияләүче оешмалар, башка органнар белән гамәлдәге законнар билгеләгән очракларда рөхсәт ителми:

-жир эшләре башкару;

-яңгыр канализациясе чөлтәрләрен зарарларга, су кабул итү люкларын ватарга һәм жимерергә;

-төзелеш алып барырга, сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары урнаштырырга;

-сәнәгый, көнкүреш калдыклары, чүп һәм башка материаллар ташларга.

47. Суүткәргечләрнең, канализация, яңгыр жайланмаларының, системаларның, чөлтәрләрен һәм корылмаларның төзексезлеге аркасында су агып, урамнарны, биналарны, корылмаларны су басарга тиеш түгел.

48. Торак пункт территориясендә йоту коелары һәм пар киптергеч жайланмалар рөхсәт ителми.

49. Яңгыр кабул итү коеларының рәшәткәләре һәрвакыт чистартылган хәлдә булырга тиеш. Коеларның һәм рәшәткәләренә үткәрүчәнлеген чикли торган чүпләнү, тыгылулар булырга тиеш түгел. Күзәтү һәм яңгыр канализациясенә яңгыр кабул итү коеларының профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елга ике тапкырдан да ким булмаска тиеш. Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларынан чыгарылган чүп-чар шунда ук чыгарылырга тиеш.

50. Күзәтү коеларының люклары автомобиль йөрү юллары, тротуарлар, жәяүле һәм велосипед юллары, яшел зоналар капламы өслеге белән бер тигезлектә булырга тиеш.

Күзәтү коеларының люклары автомобиль йөрү юллары, тротуарлар, жәяүле һәм велосипед юллары, яшел зоналар капламы өслеге тигезлегеннән 2 см га тайпылу рөхсәт ителә, яңгыр кабул итү коеларына – 3 см дан артык түгел.

51. Капкачлары һәм рәшәткәләре жимерелгән яки бөтенләй булмавы билгеле булу белән, коммуникация коелары чөлтәрләренә эксплуатацияләүче оешма тарафыннан киртәләп аланырга, тиешле кисәтү билгеләре куелырга һәм билгеләнгән срокларда алыштырылырга тиеш.

52. Инженер чөлтәрләрендә планлы эшләр вакытында канализация агынтылары якындагы канализация чөлтәре коеларына түгелә, суүткәргеч һәм жылылык чөлтәре суларын - яңгыр канализациясенә (булганда). Суларны юлга агызу тыела.

Су агу нәтижеләрен бетерү зарарланган инженер чөлтәрләренә көчләре белән һәм аларның чаралары хисабына үтәлә.

53. яңгыр канализациясе чөлтәрләренә төзек техник торышы (шул исәптән люкларны һәм рәшәткәләренә вакытында бикләнгән өчен) җаваплылык эксплуатацияләүче оешмаларга йөкләнә.

Техник элементтә чараларын карап тору

54. Биналарны инженер-техник яктан тәэмин итүгә каралган элементтә челтәрләре, телевидение, радио, Интернет һәм башка шуңа охшаш челтәрләрнең чыбыклары жир асты (траншея, каналлар, тоннельләр) буйлап кертелә.

55. Биналарга тышкы коммуникацияләрне башка юллар (һава буйлап, жир өстеннән) кертү, жир астыннан кертү мөмкинлеге булмаганда, эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан тиешле техник шартлар тудырылганда гына рөхсәт ителә.

56. Элементтә элмә линияләрен һәм кабельләрне һава күчәргечләрен беркетү сыйфатында түбәндәгеләрне кулланырга ярамай:

-автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофор һәм юл билгеләре кую өчен билгеләнгән конструкцияләр һәм элементлар;

-фасад, түбә, бина һәм корылма стеналарының (төтенчкычлар, вентиляция, телевидение һәм радионы коллектив кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр) элементларын;

57. Рөхсәт ителми:

-элементтә кабельләрен һава юлы белән бер бинадан икенчесенә сузганда юлларны аркылы үтәргә;

-кабель запасларын билгеләүче муфта тартмасыннан тыш урнаштырырга;

58. Милекчеләр (хужалар) техник элементтә чараларын (кабельләрне, кабельләрне ныгыту элементларын, бүлеп таратучы һәм муфталы тартмалар һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырыла торган техник жайланмаларны тиешле хәлдә (өзеклекләр һәм/яки изоляция тышлыгы булмавы, буяусыз, коррозия булуы һәм/яки механик бозылулар, чыбыкларның асылынуын һәм/яки аларның яктырту һәм электр линиясе баганаларына чорналуын булдырмыйча) карап тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тору

59. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, баганалар, үткәргечләр, кабельләр, тукландыру чыганакалары (шул исәптән жыю, тукландыру пунктлары, идарә тартмалары).

60. Урамнар, юллар, жәяүлеләр йөри торган тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятие, учреждение, оешма территорияләре, шулай ук жәмәгать һәм торак йортларның аншлаглари һәм номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, жирлек мәгълүмат элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

61. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре милек формасына бәйсез рәвештә проектлар буенча биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнгати яктыртылышын булуын һәм эшләвен тәэмин итәргә тиеш.

62. Эшләмәүче яктырткычларның саны төп майданнарда, магистраль һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә 3% тан артырга тиеш түгел, башка торак пункт территорияләрендә (район әһәмиятендәге урамнарда, ишегалды территорияләрендә) – 5%, жир асты жәяүле чыгуларда көндөзгә, шулай ук кичке

һәм төнгө режимнарда – 10% (10 тоташтырылган яктырткычка 1 тоташтырылмаган рөхсәт ителә).

63. Гамәлдән чыккан, составында терекөмеш булган лампалар махсус шул макст өчен билгеләнгән бүлмәләрдә сакланырга һәм аларны утильләштерүче предприятиеләргә озатылрга тиеш. Алда күрсәтелгән лампаларны чүплекләргә яки чүп эшкәртүче заводларга озатылрга тиеш түгел.

64. Тышкы яктырту җайланмаларының тимер баганалары, кронштейннары һәм башка элементлары чиста халәттә тотылырга, кәкрәйгән булмаска, күгәрәксез булырга һәм милек хужалары тарафыннан (хужалар, кулланучылар) кирәк булган саен, ләкин өч елга бер тапкырдан да кимрәк булмыйча, буялырга, карап тотылырга тиеш.

65. Урамдагы, йортлар янындагы яктырту җайланмаларын карап торы, ремонтлау һәм бердәм тышкы яктырту системасына тоташтыру эшләрен, муниципаль сатып алу нәтижәләрен урнаштырган, әлеге эшләренә эшләргә рөхсәт алу максатыннан үткәрелгән, бәйгедә җиңгән вәкаләтле орган яки специальләшкән оешма тарафыннан алып барыла.

Торак йортларның тапшыру бүлгечләренә тоташтырган йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау идарәче оешмалар тарафыннан башкарыла.

66. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспорты контакт челтәре баганалары, саклагыч, аеру коймалары, юл корылмалары һәм юл җиһазлары элементлары буялырга, язулардан, теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән арындырылырга, төзек һәм чиста хәлдә тотылырга тиеш тиеш.

67. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының контактлы челтәре баганаларын алыштырганда, күрсәтелгән конструкцияләр аларның хужалары тарафыннан өч тәүлек агымында сүтелергә һәм чыгарылырга тиеш.

Юллардагы бәрәп аударылган тышкы яктырту баганаларын чыгару аларның хужалары тарафыннан кичекмәстән башкарыла, калган территорияләрдә – мондый зарурлык (сүтү) билгеле булу белән бер тәүлек эчендә.

68. Тышкы яктырту баганаларына һәм жәмәгать (тимер юл) транспортының контактлы челтәре баганаларына беркетелгән элемент һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз хәле һәм канәгатьләнәрлек тышкы күренеше өчен бу баганаларның милекчеләре (хужа) җаваплылык тотат.

69. Чыбыклар өзелгәндә, баганалар, изоляторлар зарарланганда тышкы яктырту җайланмаларын эксплуатацияләү рөхсәт ителми.

Тышкы яктырту җайланмалары эшендә барлыкка килгән, электр үткәргечләре өзелү яки терәк баганаларга зыян китерү белән бәйле бозылулар, билгеле булгач ук, кичекмәстән төзәтелергә тиеш.

70. Электр чыбыкларын, кабельләренә рөхсәтсез, үз белдегәң белән, тышкы яктылык челтәрләренә һәм җайланмаларына тоташтыру рөхсәт ителми.

71. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән җиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар түбәндәгеләргә бурычлы:

-урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм

яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзөтөп торырга, бозылган яки зыян күргөн очракта вакытында ремонт ясарга;

-билгелэнгән тәртип нигезендә яктырту утларын кабызуны һәм сүндөрүне тәмин итеп торырга;

-тышкы яктырту утларын кую, карап тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү, шулай ук рәсмиләштерү кагыйдәләрен үтәргә;

-тышкы яктырту фонарьларын үз вакытында алмаштырырга.

Кече архитектура формаларын карап тоту

72. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәлеш элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндрү өчен кирәкле жайланмалар, су жайланмалары, муниципаль мебель, жирлек территориясендәге коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

73. Кече архитектура формаларын карап тору участкаларының хокукый ияләре тарафыннан, файдалануга бирелгән территориядә урнашкан жир кишәрлекләре чикләрендә - вәкаләтле орган тарафыннан тәмин итүчене (подрядчик, башкаручыны) билгеләү буенча үткәрелгән эшләр нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрэн уздыруга муниципаль оешма белән килешү (контракт) нигезендә тәмин ителә.

74. Кече архитектура формалары хужалары түбәндәгеләрне тәмин итәргә бурычлы:

-кече архитектура формаларының чиста һәм төзек хәлдә булуын карап торырга;

- язгы чорда аларны иске буяулардан, күгәрәкләрдән арындырырга, юдыртып яңартып буярга, шулай ук ватылган элементларын яңаларга алмаштырырга;

- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук алар янына килү юлларын кардан, боздан һәм бозлавыклардан чистартырга;

- шома өслекле киртә куеп комлыклар урнаштырырга һәм андагы комны елга бер тапкырдан да сирәк булмыйча алмаштырырга;

- хужалык майданчыкларында һәм ял майданчыкларында урнаштырылган балалар һәм спорт жиһазларының конструкция элементлары ныклығын, ышанычлылығын һәм куркынычсызлык таләпләренә туры килүен күзөтөп торырга;

- фонтаннар эшләгән чорда көн саен су өслеген чүптән чистартып торырга;

75. Рәхсәт ителми:

- кече архитектура формаларын төп билгеләнеше буенча кулланмау (балалар өчен ясалган уен майданчыкларында өлкәннәргә ял итү, спорт майданчыкларында керләр киптерү һәм башкалар.);

- теләсә ниндә мэгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларына элү һәм ябыштыру;

- кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын вату яки аларга зыян китерү;

- фонтаннарда су коену.

Стационар булмаган объектларны карап тору

76. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокук актында билгелэнгән тәртипләр буенча, мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

77. Жир участогын арендау килешүе срогы чыкканнан соң, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтеп алына, ә жир участогы бушатыла һәм беренчел халәткә китерелә.

78. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затлар түбәндәгеләргә бурычлы:

-аларны төзәтү һәм буяу эшләрән башкарырга. Ремонт, проект документациясе белән билгелэнгән төсләр кулланылышын, гомуми тышкы торышын исәпкә алып башкарылырга тиеш;

-якын-тирә территориядә үскән яшел үсентеләрнең, газоннарның, бордюр ташларының, кече архитектура формаларының (алар булганда) сакланышын күзәтеп торырга, билгелэнгән территорияне әлегә Кагыйдәләр белән билгелэнгән таләпләр нигезендә карап торырга;

-стационар булмаган объектлар янында чүп савытлары урнаштырырга, чүп савытларын көн дәвамында кирәк булган саен, әмма бер тапкырдан да ким булмыйча чистартырга, елга бер тапкырдан да ким булмыйча аларны буярга;

79. Рәхсәт ителми:

-стационар булмаган объектлар янына янкормалар, козыреклар, япма корылмалар һәм башка проект буенча каралмаган конструкцияләр төзү;

-стационар булмаган объектлар янына сәүдә-суыткыч жиһазлар урнаштырырга;

-стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә тартмалар, товарлар, детальләр, башка төрле көнкүреш һәм житештерү характерындагы предметларны жыю, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатында файдалану;

-стационар булмаган объектлар арасында янгынга каршы булдырылган ачыклыкларны жиһазлар, калдыклар белән каплау;

Төзелеш майданчыкларын карап тоту

80. Төзелеш майданчыкларын карап тоту, ремонт, төзелеш һәм башка төрле эшләр тәмамланганнан соң төзекләндерү төзүчегә йөкләнә.

Төзелеп бетмәгән, төзелеш эшләре алып барылмый торган төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылган булырга тиеш.

81. Төзелеш, ремонт һәм башка шундый төр эшләр башланыр алдыннан һәм эшләр башкарылган чорда түбәндәгеләрне эшләргә кирәк:

-төзелеш майданчыгының бөтен периметры буенча Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләренә туры китереп типовой коймалар урнаштырырга;

-төзелеш майданчыгы коймасының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәэмин итәргә;

-төзелеш майданчыгы коймаларының тиешле техник халәтен күзәтеп торырга, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартып торырга;

-төзелеш майданчыгы территориясенә кергән урында, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган, төзелеш объектының мәгълүмат щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

-төзелеш майданы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итәргә ;

-төзелеш майданчыгына төзекләндерелгән керү юллары, эчке майдан юллары һәм чыгу юлында, автомобиль йөри торган урамнарға (юлларға) пычрак һәм чүп чыгаруны булдырмас өчен, транспорт чараларын чистарту яки көпчәкләрен юу пунктлары булдырырга;

-төзелеш майданчыгы территориясендә көнкүреш каты, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын җыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар урнаштыруны тәмин итәргә;

-төзелеш майданчыгы территориясеннән билгеләнгән тәртиптә көнкүреш каты, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын, чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;

-төзелеш майданчыгы территориясеннән җыештырылган һәм төзелеш калдыкларыннан арындырылган карны билгеле тәртиптә килешенгән махсус урыннарға чыгаруны тәмин итәргә;

-эшләр башкарылган вакытта эшләрчә жир асты инженер коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел үсентеләрне һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.

82. Төзелеш материаллары, жиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм җыю өчен билгеләнгән урыннар, төзелеш оешмасы проекты нигезендә, төзелеш майданнары чикләрендә урнаштырыла.

83. Рөхсәт ителми:

-торак зонасы янында, гражданның шәхси һәм җәмәгать куркынычсызлыгын тәмин итү белән бәйлә коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрне исәпкә алмыйча, тынычлыкны бозып алып барыла торган төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрне 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр оештыру һәм үткәру;

-Башкарма комитетның тиешле рөхсәтеннән (күрсәтмәсеннән) башка автомобиль юлларының һәм тротуарларның тараюы яки ябылуы барлыкка килү;

-чүп-чар яндыру һәм төзелеш җитештерүе калдыкларын утильләштерү.

Күмү урыннарын карап тоту

84. Этик, санитар һәм экология таләпләре нигезендә тапшырылган күмү урыннарын карап тоту Федераль законнар һәм муниципаль хокук акты билгеләгән күмү урыннарын карап тоту кагыйдәләренә туры китереп гамәлгә ашырыла.

85. Күмү урыннарының санитар хәлен карап торуны тәэмин итүчене (подрядчикны, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге төр эшләрне үткәрүгә муниципаль контракт төзегән специальләшкән оешмалар гамәлгә ашыра.

86. Күмү урыннарын карап тотуга таләпләр:

-зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләрләре янындагы чүп савытларычистартылган булырга тиеш;

-зират территориясендәге калдыклар өчен контейнерлар һәм чүп савытлары чистартылган булырга тиеш. Калдыклар туплану күләменә карап, 3 көнгә бер тапкырдан да ким булмаганча чыгарылырга тиеш;

-ауган һәм авария хәлендәге агачларның булуы рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агачлар табылган вакытыннан бер тәүлек дәвамында чыгарылырга тиешле;

-каралмаган каберләрнең яки шәхесләре билгеләнмәгән мәетләрнең каберләре пычрак һәм чүптән арындырылырга, калкулык һәм кабер ташы белән жиһазланырга тиеш.

87. Күмү урыннарын кышкы чорда карап тору үзенчәлекләре:

-зиратның үзәк юллары, килү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Бозлы катламнарсыз тигез кар ятмасы рөхсәт ителә;

-үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Автомобиль йөрү юллары һәм тротуарларны эшкәртү кар явып туктауга башланырга тиеш;

-беренче чиратта кар чыгаруны, үзәк һәм килү юлларыннан бозларны ватып, барлыкка килгән кар-боз өемнәрен чыгаруны оештырырга кирәк;

-бозлавыкка каршы материалларны күмү урыннарының жәяүлеләр зоналарында куллану, юлдан чистартыла торган тозлы кар һәм бозны каберләр, газоннар, куаклыклар өстенә өю рөхсәт ителми.

88. Күмү урыннарын жәйге вакытта карап тоту үзенчәлекләре:

-үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберлекләр аралары һәм күмү урыннарының гомуми кулланылыштагы башка территорияләре төрле пычранулардан арындырылырга тиеш;

-агачларны санитар кисү, агач-куаклыкларның чүп үсентеләреннән чистарту чаралары ел саен үткәрелергә тиеш.

89. Күмү урынын, кабер өсте корылмаларын (тәреләр, һәйкәлләр, плиталар, склеплар һ.б.), карап тору, чәчәк һәм декоратив куаклыклар утырту, колумбарийдагы нишаларны карап тору эшләре үлгәннәрнең хатыны (ире), туганнары, законлы вәкилләре яки башка затлар тарафыннан санитар таләпләрне мәжбүри үтәп гамәлгә ашырыла.

Автотранспорт чараларын озакка һәм кыска срокка саклауга кую урыннарын карап тору

90. Автотранспорт чараларын озакка һәм кыска срокка саклауга кую урыннарын (ары - автокую) карап тору автокуюны урнаштыру өчен бирелгән жир участогының хокук иясе (ары – хужа) тарафыннан гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

-автокую территориясенен бөтен периметрын механик һәм тышкы мохит тээсир итүләрэнә чыдамлы койма белән әйләндереп алырга;

-автокую коймаларының тиешле техник хәлдә тотылуын, аларның чисталыгын күзәтеп торырга, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартып торырга;

-автокую территорияләрендә, автокую белән янәшә территорияләрдә материаллар туплауны, сүтелгән транспорт, төрле конструкцияләрне саклауны булдырмаска;

-автокую территорияләрен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләрэнә жавап бирә торган, яктылыкның тигез таралуын тәмин итүче тышкы яктырту белән жиһазларга;

-автокую территорияләрендә машина юуны, яну-майлау материаллары аккан автомобильләрне саклауны булдырмаска;

-автокую территорияләрен санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләрне үтәп карап тотарга;

-даими рәвештә санитар эшкәртү һәм чистарту үткәргә, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (чүп савытлары) урнаштырырга, көнкүреш каты калдыкларын, карны даими чыгарып торуны тәмин итәргә;

- инвалидларга автокую территорияләренә каршылыксыз үтү мөмкинлеген тәмин итәргә. Инвалидлар махсус автотранспорт чараларын кую урыннарыннан 1995 нче елның 24 ноябрәнән 181-ФЗ номерлы “Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында” Федераль законының 15 нче маддәсе нигезендә түләүсез файдаланалар.

Авыл жирлеге территориясен бәйрәмчә бизәү

92. Авыл жирлеген бәйрәмчә бизәү истәлекле вакыйгалар белән бәйле дүләр бәйрәмнәре һәм башка бәйрәмнәр, чаралар үткәру вакытында башкарыла.

Бәйрәмчә бизәлеш дүләр һәм муниципаль флагларын, лозунглар, гирляндалар, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуна, эстрада, шулай ук бәйрәм иллюминацияләре урнаштыруны үз эченә ала.

Бәйрәмчә бизәлеш элементларын ясау һәм урнаштыру вакытында юл хәрәкәтен көйләүнең техник чараларын алып кую, аларны зарарлау һәм аларның күренеп торуын начарайту рөхсәт ителми.

IV. Жирлек территорияләрен, төзекләндерү эшләренен исемлеген һәм аларны башкаруның вакытын да кертеп, жыештыруның тәртибе. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга гомуми таләпләр

93. Авыл жирлеге территориясен жыештыру һәм карап тоту түбәндәгечә башкарыла:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- 2) кышкы чорда-15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Әлеге срокларга, һава шартларына бәйле рәвештә, жирлек башкарма комитеты тарафыннан төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

94. Жирлек территориясен жыештыру түбэндәгеләрне юллар белән гамәлгә ашырыла:

1) жирлек территориясен жыештыру, карап тоту буенча системалы эшләр башкару;

2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә каралган массакуләм чаралар (өмәләр) үткәрү.

95. Жирлек территориясен жәйге чорда жыештыру жирлек территориясенен пычрануын һәм тузанлануын киметү максатыннан юу, су сибү, себерү һәм жирлек территориясен карап тору буенча башка эшләр үткәрү юлы белән башкарыла һәм үз эченә түбэндәгеләрне ала:

-ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры һава шартларында су сибү), яңгыр канализациясе белән жиһазландырылган урам-юл челтәре объектларының һәм ясалма өслекле башка территорияләрнең юл өслегеннән тузан һәм пычракны юу. Юл өслекләрен , майданнарны, тротуарларны һәм башка ясалма өслекле территорияләрне юу өслекнең бөтен киңлеген алып башкару;

-яңгыр канализациясенен рәшәткәләрен чистарту;

-бөтен территориядән чүпләрне жыю;

-ел саен, 1 нче июньгә, кадәр кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, чүп савытларын, спорт һәм балалар майданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

-чикләнгән файдаланудагы һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрне исәпләмичә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә үләнне даими рәвештә чабу (үлән биеклегә 15 см.дан артса), һәм чабылган үләнне тәүлек эчендә жыештыру;

-яфрак коелу чорында – тәүлеккә бер мәртәбә коелган яфракларны жыю һәм чыгару;

-юуны үткәргәннән соң, бордюр янындагы улакларны чүптән чистарту.

96. Гомуми кулланылыштагы территорияләрне кышкы чорда жыештыру үз эченә түбэндәгеләрне ала:

-юл өсләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүптән чистарту;

-бозлавык һәм тайгак барлыкка килгәндә – жәяүлеләр зоналарына, баскычларга ком сибү, юл өсләрен бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

-язгы чорда – карны йомшарту һәм кар суларын агызу.

97. Жирлек территориясендә башкарыла торган жыештыру эшләренен технологиясе һәм режимнары, һава шартларына бәйсез рәвештә, транспорт чаралары һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

98. Жәяүлеләр тротуарларын, тротуарларын, жир өсте кичүләрен , баскычларны кышкы вакытта жыештыру үзенчәлекләре:

-жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар кар интенсив яуган вакытта бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртеләргә һәм чистартылырга тиеш;

-бозлавык барлыкка килгәндә бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннары тротуарлар эшкәртелә. Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгак билгеле булганнан соң дүрт сәгатътән дә артмаска тиеш;

-калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган йомшак карны, яшел үсентеләрне зарарламау һәм кар сулары агып китүне тәэмин итү шарты белән, газоннарға яки башка бу максатлар өчен билгеләнгән урыннарға урнаштырырга рөхсәт ителә.

99. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

-урамнарны, майданнарны, яшел үсентеләр булган участокларны, газоннарны, пляжларны һәм гомуми файдалануда булган башка территорияләрне чүпләргә;

- гамәлдәге законнар нигезендә билгеләнгән жирләү урыннарыннан читтә булган гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер өсте корылмалары (истәлек корылмалары, чардуганнар) урнаштыру;

- бу максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән жәмәгать транспорты муниципаль маршрутының соңгы тукталышларында транспорт чараларын юу, салоннарны чистарту һәм техник хезмәт күрсәтү;

-биналарны һәм корылмаларның төзекләндерү элементларын, һәйкәлләрне, мемориаль такталарны, агачларны, куакларны, кече архитектура формаларын һәм гомуми кулланылыштагы башка төзекләндерү элементларын жимерергә, аларга зыян китерергә, шулай ук аларны үз белдегәң белән үзгәртеп ясау, үзгәртеп кору һәм башка урынга күчерү;

- жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, йорт диварларында, баганаларда, рәшәткәләрдә (койма) һәм башка бу максатлар өчен каралмаган объектларда граффити язу, ясау, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштыру һәм элү;

-күчемле мөлкәтне тапшырылган жир кишәрлекләре чикләреннән һәм (яки) коймаларыннан читтә урнаштыру һәм саклау;

-тартмаларны, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда тезү һәм урнаштыру;

-күрсәтелмәгән урыннарда кар өю;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар куеп, үз белдегәң белән юлларны һәм тротуарларны каплау.

100. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар ташлаган затлар үз акчалары хисабына әлеге территорияне чистартарга һәм жыештырырга, ә кирәк булганда - жир кишәрлегенә рекультивация үткәрергә тиеш.

20 тәүлек эчендә рөхсәтсез урында калдыклар ташлаган зат табылмаса, калдыкларны жыю һәм рөхсәтсез чүпләкләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештыру өчен жаваплы оешмалар (яки калдыкларны чыгаруны, әгәр модый төр хезмәт килешү белән каралган булса, гамәлгә ашыручы специальләшкән оешма) тарафыннан башкарыла.

101. Билгеләнгән тәртиптә тапшырылмаган һәм муниципаль милектә булган жир участокларында (территорияләрдә) стихияле рәвештә барлыкка килгән чүпләкләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

102. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (ары – юллар) жыештыру автомобильләр йөри торган өлешне, тротуарларны, парковкаларны (парковка

кесэлэрен), жэмэгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүптән, кардан һәм боздан чистартуны үз эченә ала.

103. Язгы-жэйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузаннарны бетерүне, себерүне үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүпне, кар һәм бозны, пычракны жыештыру һәм чыгару, юлларга комлы-тозлы катнашма сибү, тротуарларга коры ком сибүне күз алдында тота.

104. Юл буенда урнашкан чүп савытларын көнгә бер мәртәбә, тукталыш майданчыкларында – көнгә ике мәртәбә чистарту.

105. Жэмэгать транспортын көтү павильоннары тузанланмаска, юылган һәм буялган булырга, рөхсәт ителмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылырга тиеш.

106. Юлларны жэйге жыештыруга аерым элементлар буенча таләпләр:

-автомобиль йөри торган өлеш төрле пычранулардан бөтен киңлегенә тулысынча чистартылырга һәм юылырга тиеш;

-ике метрлы улак зоналарында грунтлы-комлы утырымнар һәм пычранулар булмаска тиеш. Специальләшкән машиналар эшлэгән аралыкта барлыкка килергә мөмкин булган ком кисәкчәкләре һәм төрле вак чүпләр белән аз гына пычранулар рөхсәт ителә.

-юл кырыйлары эре габаритлы калдыклардан һәм башка чүпләрдән чистартылырга тиеш;

107. Юлларны кышкы чистарту таләпләр:

-юлларны кышкы чистарту үз эченә түбәдәгеләрне ала:

автомобильләр йөри торган өлешне, жэмэгать транспортын көтү тукталышларын кардан һәм боздан чистарту, себерү, карларны эттерү һәм карларны чыгару.

108. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, автомобильләр йөри торган өлешкә һәм үтү юлларына квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешмалардан, төзелеш майданчыкларынан, сәүдә объектларынан 8.00 дән соң, шулай ук автомобильләр йөри торган өлешне чистартучы зат белән килешү булмаганда, кар, боз этеп чыгарырга һәм күчерергә;

-тротуарларда, жэмэгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм яшел үсентеле территорияләрдә бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлорлы кальций кулланырга;

-билгеләнгән тәртиптә килешенмәгән урыннарда кар чыгару һәм туплау;

-кар өемнәрен урнаштырырга:

-юл һәм урамнарның бер тигезлектә кисешкән урынында һәм тимер юлны кичүләр янәшәсендә күз күреме өчпочмагы зонасында;

-жэмэгать транспортын көтү тукталышларына 20 м дан якынарак;

-транспорт коймалары яки күтәренке бордюрлар белән жиһазландырылган юл участокларында;

-тротуарларда;

-янәшә территорияләргә керү юлларында;

-автотранспорт көпчәкләрендә юлларга пычрак һәм грунт алып чыгу;

- грунт, чүп-чарны, коела торган төзелеш материалларын, жинел тартмаларны, киселгән агачларны брезент яки юлларны пычратуга юл куймаслык итеп башка материал белән капламыйча бер урыннан икенче урынга күчерү, шулай ук юлга, тротуарларга, юл кырыйларына яки юл янындагы газон полосасына түгелү мөмкинлеген булдырмаучы чаралар күрмичә төзелеш катнашмаларын һәм эретмәләрне (шул исәптән цемент-ком эремәсен, известь, бетон катнашмаларын) транспортларга.

Кешеләрнең ял итү һәм халык күп була торган урыннарны жыештыру һәм санитар карап тору

109. Кешеләрнең ял итү һәм халык күп була торган урыннарга түбәндәгеләр керә:

-мәйданнар, парктар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, жирлек урманнарында оештырылган ял итү урыннары, пляжлар;

-актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары – стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә мәйданчыклары һәм б.ш.;

-сәүдә итү (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату чөлтәре объектларының комплексы), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнешле, көнкүреш хезмәтә күрсәтү объектлары территорияләре;

-административ һәм жәмәгать биналарына, учреждениеләргә килеп тоташа торган территорияләр

110. Мәйданнарны, парктарны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми кулланыштагы башка территорияләргә жыештыру:

-кышкы вакытта парктар, бакчалар, скверлар, бульварлар, яр буйлары һәм башка ял итү урыннарында юлларны чистартканда, химик реагентлар белән пычранмаган йомшак карны, яшел үсентеләргә зарарламау һәм кар сулары агып китүгә тәмин итү шарты белән бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарга урнаштырырга рөхсәт ителә.

111. Ваклап сату базарларын жыештыру һәм санитар торышын карап тоту:

-ваклап сату базарлары территорияләре (ары – базар) төзекләндерелгән, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер мәйданчыклары, контейнерлар һәм чүп савытлары белән жиһазландырылган булырга тиеш, каты каплаулары һәм яңгыр һәм кар суларын агызу өчен авышлыклары, шулай ук суүткәргече һәм канализациясе булырга тиеш;

-базар территориясен төп жыештыру эшләре базар ябылганнан соң башкарыла. Көндөз патрульлә жыештыру һәм көнкүреш каты калдыклары белән тулган чүп савытларын чистарту эшләре башкарыла;

-елның жәйге чорында базар территориясендә мәжбүри рәвештә атнага бер тапкыр юеш жыештыру башкарыла;

-базар территориясә 40 кв.м мәйданга 1 чүп савыты исәбеннән, чүп савытлары белән жиһазландырыла, алар арасындагы ераклык киштәләр линиясә буйлап 10 м дан артмаска тиеш.

112. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмаларга, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренә, киоскларга, сәүдә палаткаларына һәм павильоннарга көнкүреш каты калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә эшчәнлек алып барырга рөхсәт ителми.

113. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар хәлен карап тору:

-сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын тулысынча жыештыру тәүлеккә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кичен) башкарыла. Көндөз патрульле жыештыру һәм көнкүреш каты калдыклары белән тулган чүп савытларын чистарту эшләре башкарыла;

-сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү урыннарына кимендә ике чүп савыты куела;

-калдыкларны чыгару тәэмин ителә.

114. Башка сәүдә майданчыкларын, стационар булмаган ваклап сату челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру, елның жылы вакытында, алар ябылганнан соң, мәжбүри алдан су сибеп башкарыла. Агымдагы жыештыру эшләре көн дәвамында башкарыла. Көнкүреш калдыкларын көндәлек чыгару тәэмин ителә.

115. Ял итү һәм кешеләрнең күп була торган урыннарын төзекләндерү:

-ял итү һәм кешеләрнең күп була торган урыннары территорияләрендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслек төрләрен (плитка яки асфальт), өслекләр бәйләнеше элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп савытлары һәм чүп-чар өчен кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазларын, архитектур-декоратив яктырту жиһазларын, жирлекнең мәгълүмати күрсәткечләрен, яшелләндерү участокларын саклау элементларын (металл киртәләр, капламнарның махсус төрләре һәм б.ш.) үз эченә ала;

-ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган барлык территорияләрнең дә, пляжлардан тыш, каты катламлы өслеге яки үлән һәм яшел үсентеләр үскән өслекле жире булырга тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннарның территорияләрендә яшелләндерү участокларын чәчәк түтәлләре, газоннар, аерым, төркемләп, рәтләп утыртылган үсентеләр һәм яшелләндерүнең башка мобиль формалары рәвешендә проектларга кирәк;

- кешеләр күпләп йөри һәм ял итә торган урыннарда жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары урнаштырылырга һәм алар бәдрәфләрне урнаштыру һәм карап тоту таләпләренә җавап бирергә тиеш.

- ял итү урыннары территорияләрендә яки кешеләр күпләп жыела торган урыннарда урнашкан фонтаннар, буалар, елга ярлары, пычранган саен, чистартылырга тиеш.

-массакүләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чаралар үткәрелгән урыннарны жыештыруны һәм бозылган төзекләндерүне кабат торгызуны тәэмин итәргә тиеш. Чаралар үткәрү урынын жыештыру һәм бозылган төзекләндерүне кабат торгызу тәртибе чараларны үткәргүгә билгеләнгән тәртиптә тиешле рөхсәт итүне алган вакытта билгеләнә.

116. Ял итү һәм кешеләрнең күп була торган урыннарында рөхсәт ителми:

- әржәләр һәм сәүдә жиһазларын моның өчен каралмаган урыннарда саклау һәм урнаштыру;
- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;
- автотранспорт чараларын юу һәм ремонтлау, файдаланылган ягулык-майлау сыеклыкларын түгү;
- билгеләнгән тәртипне бозып, автокуюлар, гаражлар, аттракционнар төзү, реклама конструкцияләрен урнаштыру;
- газоннарны, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларын зарарларга;
- кече архитектура формаларын зарарларга һәм аларны урнаштырылган урыннарыннан күчерергә;
- сыек продукт калдыкларын, сатуратор жайланмаларындагы суларны, квас, пиво цистерналарын тротуарларга, газоннарга, жирлек юлларына түгәргә;
- законсыз рәвештә автотранспорт чараларын түләүле куюны оештыру;
- үз белдегә белән стационар булмаган объектларны урнаштыру;
- тротуарларның асфальт-бетон капламын, янәшәдәге яшел зоналарның һәм төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозу;
- территориягә сәүдә-суыту жиһазлары чыгарып урнаштыру;
- көнкүреш каты калдыкларын, идарәче оешмалар белән калдыкларны контейнерларга (бункерларга) урнаштыру турында килешү төземичә, халыктан каты көнкүреш калдыклары жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга) салырга;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар һәм башка жайланмалар урнаштырып, үз белдегә белән тротуарларны рөхсәтсез капларга;
- товарларны сәүдә объектларыннан читтә урнаштырырга;

- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангаллар һәм ачык ут ярдәмендә ризык әзерләү өчен башка жайланмалар кулланырга.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

117. Йорт яны территориясен жыештыру:

- жыештыру алдагы тәртип буенча үткәрелергә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгак очрагында – ком сибү), э аннары – ишегалды территорияләрен;

-жыештыру, кар яуганда башкарыла торган кар чистартудан башка, 8.00 гә кадәр үткәрелә.

Мехеникалаштырылган жыештыруны үткәрү көндөзгә вакытта машиналарның 4км/сәг. кадәр тизлегендә үткәрелә.

118. Жәйге жыештыру:

-йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, кулдан яки махсус машиналар ярдәмендә су сибү, юу – иртән, иртәнге, һәм соңгы, кичке, сәгәтләрдә үткәрелергә тиеш;

-тротуарлар юуны бары улак яны полосасы белән турыдан-туры чикләнүче ачык тротуарларда һәм биналардан юлларга таба юнәлештә башкарырга кирәк;
- эссе көннәрдә тротуарларга, зарурлыгына карап, ләкин көнгә ике тапкырдан да ким түгел су сиптерелә.

119. Кышкы жыештыру:

-түбәләрдә жыелган кар жиргә вакытында төшерелергә һәм улак яны полосасына эттерелергә, ә киң тротуарларда – өемнәргә тупланырга тиеш;

-жыештырыла торган кар тротуарлардан автомобиль йөрү юлларына таба улак яны полосасына, ә ишегалларында – кар туплау урыннарына эттерелергә тиеш;

-квартал эчләрендәге юллардан эттерелгән карны күчләргә һәм өемнәргә борт ташларына параллель рәвештә тупларга, яки автомобиль юллары кырыена, кагыйдә буларак, роторлы карчистарткычлар ярдәмендә урнаштырыла;

-автомобиль юлларыннан газон белән аерылган, киңлеге 6 м дан арткан тротуарларда карны соңыннан жыештыру өчен тротуар уртасына эттерергә мөмкин;

-карны өемнәргә һәм күчләргә туплау эше кар явып туктаганнан соң тротуарларда алты сәгатътән соңрак булмаган, башка территорияләрдә 12 сәгатътән соңрак булмаган вакыт эчендә тәмамланырга тиеш;

- ишегалларында, квартал эчендәге юлларда жыела торган ком-тоз катнашмалары белән пычранмаган карны, яшел үсентеләрнең сакланышын һәм эрегән кар сулары агып китүен тәмин итү шарты белән, жәяүлеләрнең һәм автотранспортның тоткарлыксыз йөрүенә комачауламый торган газоннарда һәм буш территорияләрдә тупларга рөхсәт ителә;

-тротуарлардан һәм квартал эчендәге юлларны кулдан жыештырганда, кар тулысынча кыргыч белән чистартылырга тиеш. Камилләштерелгән юл өслеге булмаганда, карны движоккача, кар катламын соңыннан тыгызлау өчен калдырып, жыештырырга кирәк;

-тайгак барлыкка килгәндә юл өслекләре 0,2-0,3 кг/м нормасында ком-тоз катнашмасы белән тараткычлар ярдәмендә эшкәртелергә тиеш;

-эшкәртүдән соң йомшарган бозлар, ачык грунтка, агач төпләренә һәм газоннарда эләкмәслек итеп, эттерелергә яки себерелергә тиеш.

120. Яз житкәч түбәндәгеләр башкарыла:

-кар суларының нормаль агуын булдырырга кирәк жирләрдә канауларны чистарту һәм юдыру;

-кар суларын системалы рәвештә яңгыр канализациясе люкларына һәм кабул итү коеларына кудыру;

-кар эрегәннән соң ишегалды территорияләрен чүптән, калган кар һәм боздан чистарту.

121. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

-күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (ары – йорт яны территориясе) карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

-даими жыештыру;

-күзәтү һәм яңгыр коеларының люкларын һәм рәшәткәләрен, дренажлар, улаклар, һәм су агызучы торбаларны ремонтлау һәм чистарту;

-инженерлык челтэрлэренен күзэтү коеларына, янғын вакытында су белән тээмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һәм башкаларга) тоткарлыксыз якин килү мөмкинлеген тээмин итү;

-көнкүреш каты һәм эре габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару;

-яшеллэндерү һәм утыртылган яшел үсентелэрне карап тору;

-кече архитектура формаларын карап тору, чираттагы һәм капитал ремонт ясау.

122. Бөтен төр калдыклар суүткөрмөүче өслекле контейнер майданчыкларына, көнкүреш каты калдыкларын туплау нормаларына туры китереп, тиешле санда куелган контейнерларга һәм бункерларга жыелырга тиеш.

123. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр түбэндәгеләргә бурычлы:

-йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;

-көнкүреш каты һәм эре габаритлы калдыкларны бары йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус контейнерларга һәм махсус майданнарга куярга.

124. Идарә итүче оешмалар түбэндәгеләрне тээмин итәргә тиеш:

-көнкүреш каты калдыклары өчен контейнерлар, э канализация үткөрелмәгән йортларга моннан тыш көнкүреш сыек калдыклары өчен жыйгычлар да куюны;

-расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару;

-контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын, аларга керү урыннарын чисталыкта һәм төзек хәлдә тоту;

-подъездларга керү юлларында эскәмияләр, чүп савытлары кую һәм аларны вакытында чистартып тору;

-тайгак урыннарыны комлы-тозлы катнашмалар һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы белән эшкәртү;

- яшел үсентеләрне һәм газоннарыны саклау, квалификацияле карау;

-тышкы яктырту чараларының төзеклеген һәм караңгы төшү белән аларның кабызылуын тээмин итү.

125. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

-яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрнен һәм чүп-чарны яндыру;

-хужалык майданыннан читтә керләр, кием-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элү;

- контейнер майданчыкларына керү юлларын каплау;

-урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлешенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) кую;

-билгеләнгән тәртипне бозып, йорт яны территорияләренен коймаларын үз белдеге белән урнаштыру;

-үз белдеге белән ишегалды корылмалары төзү;

-йорт яны территориясен металлолом, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары, төзелеш материаллары, шлак, көл башка житештерү һәм куллану калдыклары белән тутыру, әржәләр урнаштыру һәм саклау;

-юынтык сулар түгү, калдыклар һәм чүп ташлау;

-транспорт чаралары өчен түләүле автокуюлар оештыру;

-үз белдеге белән квартал эчендәге юлларны тимербетон блоклар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар объектлар, корымалар һәм башка жайланмалар белән каплау;

-автомашиналарны юу, ягулык һәм май түгү, тавыш сигналларын, тормозлар һәм двигательләрне көйләү;

-кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясыя торган эшләр башкару;

-теләсә нинди сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре: палаткалар, киосклар, ларёклар, кече базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләргә, көнкүреш техникасына, аяк киemenә вак ремонт ясау предприятиеләрен дә кертеп, шулай ук автокуюлар (кунакларныкыннан башка) урнаштыру;

-йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юлларыннан транспортның транзит хәрәкәтен булдыру;

-учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткөрү, мангаллар һәм ачык ут ярдәмендә ризык әзерләү өчен башка жайланмалар куллану.

126. Идарә итүче оешмалар түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

-яшел үсентеләрне саклауны;

-жәен коры һава шартларында газоннарга, чәчәкләкләргә, агач һәм куаклыкларга су сиптерүне;

-төзелеш материаллары, ком, чүп, кар, боз китекләре урнаштырмыйча газоннарның саклануын һәм бөтенлеген;

- бары билгеләнгән тәртиптә килешенгән проектлар буенча агротехник шартларны саклап агач һәм куакларны яңадан утыртуны, юл чөлтәрен үзгәртү һәм жиһазлар урнаштыруны кертеп яңадан планлаштыруны .

127. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

-һәр йорт хужалыгында , кагыйдә буларак, булырга тиеш:

-кер киптерү, киём, келәм, һәм көнкүреш предметларын чистарту өчен хужалык майданчыгы;

-оылар ял итә торган майданчык;

-балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен яшелләндерелгән һәм кирәкле кече архитектур формалар белән жиһазландырылган балалар уен һәм спорт майданчыклары.

128. Әгәр участок территориясенә үлчәме мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләренә йөртү өчен майданчык урнаштырырга мөмкин.

129. Йорт подъездлары каршындагы майданчыклар, машиналар һәм жәяүлеләр йөри торган юллар каты өслекле булырга тиеш. Каты өслек урнаштырылганда кар һәм яңгыр сулары агу мөмкинлегә каралырга тиеш.

130. Торак йортларда урнаштырылган жәмәгать билгеләнешендәге биналарга йортның торак өлешенән изоляцияләнгән керү юллары булырга тиеш, шул ук вакытта персонал транспортын калдыру урыны ишегалды территориясенән читтә урнашырга тиеш.

131. Торак йорт тәрәзәләре һәм фатирларга керү ишекләре урнашкан ишегалды ягыннан жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен материаллар,

продукция төяү рөхсәт ителми. Төяүне торак йортларның тәрәзәсез арткы яғыннан, жир асты тоннельләреннән яки юл яғындагы ябык дебаркадерлардан башкарырга кирәк.

132. Эчке квартал территориясенә автотранспорт чараларын кую кешеләрнең, шулай ук чистарту һәм махсус техниканың каршылыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеш территорияләрен жыештыру

133. Торак йорт хужалары жир участогында көндәлек жыештыру (шул исәптән кардан) үткәрәләр.

134. Рөхсәт ителми:

-йорт хужалыгы территориясеннән кар эттереп чыгарырга, чүп ташларга, шлак чыгарырга, сыек көнкүреш калдыкларын түгәргә;

-автомобиль йөрү юлларына ишегалды территориясеннән чистартылган кар һәм бозны этеп чыгарырга яки күчерергә;

-йорт хужалыгы территориясеннән читтә яфрак һәм теләсә нинди калдык һәм чүпне яндырырга;

-йорт хужалыгына тоташа торган территориягә үз белдеге белән коймалар урнаштыру;

-янәшәдәге территорияне металлолом, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары, төзелеш материаллары, шлак, көл башка житештерү һәм куллану калдыклары белән тутыру;

-үз белдеге белән юлларны тимербетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар объектлар, корымалар һәм башка жайланмалар белән каплау;

-кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган эшләр башкару;

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

135. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компонентлары булып торган территория төзекләндерү элементлары гамәлдәге законнар таләпләренә туры китереп проект документациясендә эшләнергә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияләрнең төзекләндерү элементларына проект документациясе мәдәни мирас объектларын саклау, файдалану, популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Территорияне төзекләндерүнең озак һәм даими кулланылыштагы стационар элементлары, аларны кулдан күчерергә мөмкинлек бирми торган итеп беркетелергә тиеш.

136. Төзекләндерү элементларын карап тотуны, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементларының хужалары гамәлгә ашыра.

Яшеллэндерү

137. Яшел үсентеләр территорияне төзеклэндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзеклэндерү буенча эшләр үткәргәндә булган яшел үсентеләрне максималь саклау мөһим.

138. Жирлек территориясендә яшеллэндерүнең ике төре кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләрне грунтка утырту һәм мобиль - үсемлекләрне махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һәм башкаларга) утырту.

Стационар һәм мобиль яшеллэндерүне архитектур-ландшафт объектларын (газоннар, бакчалар, чәчәкләкләр, куаклар һәм агачлар утыртылган майданчыклар һәм б.ш.) рельефның табигый һәм ясалма элементларында, биналарның һәм корылмаларның түбәләрендә (түбә яшеллэндерүе), фасадларында (вертикаль яшеллэндерү) ясау өчен кулланыла.

139. Яшеллэндерү объектларын карап тоту – яшел үсентеләрне һәм яшеллэндерелгән территорияләрнең төзеклэндерү элементларын карап тоту, күләмле корылмаларның конструктив элементларының зур булмаган деформацияләрен һәм ватылуларын төзәтү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны жыештыру буенча эшләр комплексы.

140. Яшел үсентеләрнең хужалары түбәндәгеләргә бурычлы :

-яшел үсентеләрне саклауны һәм квалификацияле карауны тәэмин итәргә;

- жәй көне һәм коры һава шартларында газоннарга, чәчәк түтәлләренә, агачларга һәм куакларга су сибәргә;

-газоннарның бөтенлеген һәм саклауны тәэмин итәргә;

-яшеллэндерү объектларында сулыклар булган очракта аларны чисталыкта тотарга һәм 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган капитал чистарту эшләре үткәргә;

141. Яшеллэндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

-яшеллэндерү эшчәнлеген тәэмин итү һәм аларга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш башка төзелешләр алып бару;

-үз белдеген белән агач һәм куак утырту яки кисү, газоннарны һәм чәчәк түтәлләрен юк итү;

-агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамаклар, атынгычлар, турниклар, кер киптерү өчен баулар эләр, агачларга реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыруга каралган реклама һәм мәгълүмат такталары һәм табличкалар, чыгарылма конструкцияләр, объектларга хәрәкәт юнәлеше күрсәткечләре, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәэмин итү чаралары, баганалар тартырмалары, коймалар, реклама такталары, электр чыбыклары, лампалар, чәнечкеле киртәләр беркетергә;

-елның кайсы вакытына карамастан стационар булмаган объектлар, шулай ук юл сервисы объектлары урнаштыру;

-төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүпне, бозлавыкка каршы һәм башка агулы матдэләрне, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз кисәкләрен урнаштыру;

- яшелчә бакчасы итеп казу;

-газоннарда һәм чәчәк түтәлләрендә йорт хайваннарын йөртү;

-яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны су агу юлларына һәм башка суүткәргеч жайланмаларга салу;

-газоннарда себерелгән чүпне ташлау;

- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткөрү, мангаллар һәм ачык ут ярдәмендә ризык эзерләү өчен башка жайланмалар куллану;

-агачларның кәүсәләрен сок, сумала алу өчен кисү, аларга механик жәрәхәтләр ясау;

-яшелләнделгән территорияләрдә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, чүп савытларын, балалар һәм спорт жиһазларына зарар китерергә;

- агачларның тамырларын кәүсәсеннән 1,5 метрдан якын ераклыкта ачу һәм агачларның тамыр муентыкларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмү.

Коймалар

142. Койма корылмалары төзекләндерүнең өстәмә элементы булып тора.

143. Коймалар түбәндәгеләр буенча аерылалар:

- билгеләнеше (декоратив, саклау, аларның кушылмасы);

- биеклеге (тәбәнәк – 1,0 м га кадәр, урта – 1,1-1,7 м, биек – 1,8 – 3,0 м);

- материалы төре (металл, тимер-бетон һәм б.);

- үтә күренмәлелек дәрәжәсе (үтә күренмәле, аркылы күренми торган);

- стационарлык дәрәжәсе (даими, вакытлы, күчмә);

Коймаларны проектлау аларның урыны, билгеләнешенә бәйле рәвештә гамәлдәге дүлэт стандартларына, сертификация үткән эшләнмәләр каталогына, индивидуаль проектлаштыру проектларына нигезләнеп башкарыла.

144. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен коймалауны әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарырга кирәк.

Өслекләренң япмалары

145. Өслекләренң япмалары жирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт итүне тәмин итә, шулай ук барлыкка килгән жирлек төзелешенң архитектур күренешен билгели.

Төзекләндерү максатлары өчен түбәндәге төр япмалар билгеләнә:

-каты (капиталь) япмалар – шул исәптән асфальт-бетоннан, цемент-бетоннан, табиғый таштан ясала торган монолит яки жыелма япмалар;

-йомшак (капиталь булмаган) япмалар – табиғый яки ясалма коелучан материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит чәчмәләр, керамзит, резина

валчыклары) ясала торган табигый халәттәге, коры катнашмаларда, бәйләүче материаллар белән тыгызланган яки ныгытылган япмалар;

-газон япмалары – үлән капламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча ясала торган япмалар ;

-катнаш япмалар – төрле япмалар кушылмасы (газонга батырылган рәшәткәле плитка яки газон рәшәткәсе, яки йомшак япма)

146. Япмалар төрен сайлауны аларның максатчан билгеләнешенә туры китереп гамәлгә ашырырга кирәк:

-катыларны – проектлау моментына гамәлдәге мөмкин булган соң чик авырлыкны, хәрәкәтнең характерын һәм составын, янгынга каршы таләпләрне исәпкә алып;

- йомшакларны – аерым төр территорияләренә (шул исәптән балалар , спорт майданчыклары, этләренә йөртү майданчыклары, йөрү сукмаклары) төзекләндергәндә аларның үзенчәлекле сыйфатларын исәпкә алып;

- газон һәм катнаш япмаларны экологик яктан өстенрәк.

Каты төр япмалар ябыштыру коэффициенты коры халәттә 0,6 дан, юеш халәттә 0,4 тән ким булмаган кытыршы өслекле булырга тиеш.

Өслекләренә тоташтыру

147. Өслекләренә тоташтыру элементларына гадәттә төрле төр борт ташлары, пандуслар, басмаларны, баскычларны кертәләр.

Борт ташлары

148. Юл борт ташлары тротуар белән автомобиль юллары тоташкан урында юл өслегеннән кимендә 150 мм норматив биеклектә куела, юл япмалары өстенә ремонт ясау очрагында да сакланырга тиеш.

Автотранспортның газонга керүен булдырмас өчен, автомобиль юлы япмасының газон белән тоташкан урынында биегәйтелгән борт ташы кулланырга кирәк.

Жәяүлеләр коммуникацияләре япмасы газон белән тоташкан жирләрдә кимендә 0,5 м аралыгында, газон өслегеннән кимендә 50 мм биеклек бирә торган бакча борты урнаштырырга мөмкин, ул газонны саклый һәм япмага пычрак һәм үлән чүпләре элэгүне булдырмый, аның хезмәт итү срогын озынайта.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле типтагы япмалар тоташкан урыннарны ясау өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, йомры ташлар, керамик борт һ.б.) файдаланырга мөмкин.

Басмалар, баскычлар, пандуслар

149. Жәяүле коммуникацияләренә авышлыгы 60 промилле дән артык булганда баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм халык күп килә торган башка объектлар, инвалидлар һәм картлар йортлары урнашкан урыннарда төп жәяүле

коммуникацияларендә авышлыклар 50 промилле дән артса, мәжбүри рәвештә пандуслар белән тәэмин итеп, басмалар һәм баскычлар күздә тотылырга тиеш.

Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 исәбәндә кабул ителә.

Төшкәндә һәм менгәндә баскычларның беренче басма кырыйларын ачык контраст төстәге полосалар белән аерып күрсәтергә кирәк.

Тышкы баскычларның бөтен басмалары бер марш чигендә киңлеге һәм биекlege бер төсле басмалар белән урнаштырыла.

Пандусны чикләүче конструкцияләр булмаганда, биекlege кимендә 75 мм һәм тоткычлары булган киртәләп торучы бортиклар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Пандус башланган һәм беткән урыннардагы юлның горизонталь участкалары әйләнә-тирә өслекләрдән аерылып торган текстура һәм төс белән эшләнә.

Баскычның яки пандусның ике ягыннан да 800-920 мм биекlegендәге түгәрәк яки турыпочмаклы, кул белән тоту өчен уңайлы һәм стенадан 40 мм ераклыкта торучы тоткычлар куюны күз алдында тотарга кирәк.

Мәйданчыклар

150. Торак пункты территориясендә мәйданчыкларның түбәндәге төрләре урнаштырыла: балалар уйнау, өлкәннәр ял итү, спорт белән шөгыйльләнү, чүп жыю савытлары урнаштыру, этләрне йөртеп керү һәм дрессировкалау, автомобильләр кую өчен.

Регистрация үткән мәдәни мирас һәйкәлләрен саклау зоналары һәм аеруча саклана торган табигый территорияләр зоналары чикләрендә мәйданчыклар урнаштыруны һәйкәлләрне саклау, табигаттән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештереп урнаштырырга киңәш ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

151. Балалар мәйданчыклар төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар рәвешендә яки төрле яшьтәгеләрнең кызыксынулары буенча зоналарга аерылган комплекслы уен мәйданчыклары рәвешендә оештырылырга мөмкин.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслек япмаларының йомшак төрләре, мәйданчык өслегенең газонга тоташу элементлары, яшеллек, уен жайланмалары, эскәмияләр һәм чүп савытлары, яктырту жиһазлары.

Торак йортларның һәм жәмәгать биналарының тәрәзәләреннән балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ара мәктәпкәчә яшьтәге балаларныкы 10 м дан ким, кече һәм урта яшьтәге балаларныкы – 20 м дан ким, комплекслы уен мәйданнарыныкы – 40 м дан, спорт-уен комплексының – 100 м дан ким булмаса тиеш.

Балалар уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларынан 20 м дан да кимрәк булмаган ераклыкта урнашкан булырга тиеш.

152. Балалар мәйданчыклары:

- жэйге вакытта тигезсезлеклөргө ком сибүле планировкасы булырга тиеш;
- иртэнге вакытта себерелергө һәм юешләнлерелергө тиеш;
- буялган булырга тиеш, майданчыктагы коймалар һәм корылмалар елга бер тапкырдан ким булмаганча буялырга тиеш, э ремонт - кирәк булганда;
- транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, автомобиль юлларыннан, борылыш ясау майданчыкларыннан, кунак машиналар тору урыныннан, калдыклар өчен контейнерлар кую майданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлы саклауга кую участокларыннан изоляцияләнгән булырга тиеш.

Травматизм очраklarын булдырмау өчен балалар майданчыкларында жирдән чыгып торган тамырларның яки асылынып торган ботакларның, жир өстендә иске, киселгән жиһазларның (баганалар, фундаментлар) калдыклары, жиргә күмелмәгән металл жайланмалар (кагыйдә буларак, турникларның, таганнарның) булмаска тиеш.

Янәшә торучы территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территорияләрендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын урынлаштыру рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшлөргә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 м дан да кимрәк биеклектә куярга рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлыкның норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

153. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларда куркынычсызлыкны тәмин итү өчен жаваплылык аларны карап торуны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

154. Спорт майданчыклары халыкның яшь буенча барлык төркемнәре өчен физкультура һәм спорт белән шөгыйльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслек япмасының йомшак яки газон төрләре (жэйге вакытта), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләнделереләр һәм сеткалы киртәләр белән белән киртәләнеләр. Яшелләнделерү майданчыкның периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләнделерү кулланырга мөмкин. Киртәләрнең биеклегә 2,5-3 м, майданчыкларның бер-берсенә тоташкан урыннарында кимендә 1,2 м.

Спорт жиһазлары спорт һәм физкультура майданчыкларында яки махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) рекреацияләр составында урнаштырыла. Спорт жиһазлары махсус физкультура снарядлары һәм тренажёрлары сыйфатында завод эшләнмәләре дә, шулай ук травма алуны булдырмый торган итеп (ярыклар, тишекләренең булмавы һ.б.) өслегә махсус эшкәртелгән бүрәнәләрдән һәм бруслардан эшләнелергә дә мөмкин.

Урнаштырганда сертификация алган жиһазлар каталогларына таянып эш итэргә кирәк.

Ял итү майданчыклары

155. Торак төзелеше территориясендә өлкән буын кешеләренә тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин.

Торак йортларның тәрәзәләреннән ял итү майданчыкларының чикләренә кадәр ара 10 м дан ким булмаска тиеш, шаулы өстәл уеннары майданчыкларына кадәр – 25 м дан ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге: каты өслек төрләре, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр һәм өстәлләр, чүп савытлары (һәр эскәмия янында кимендә берәр), яктырту жиһазлары.

Майданчык өслеген плитка түшәү рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял итү майданчыклары һәм балалар майданчыклары бергә булганда балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштыруга юл куймаска кинәш ителә.

Парклар территорияләрендә үлэндә ял итү өчен майданчыклар оештырылырга мөмкин.

Этләр йөртү өчен майданчыклар

156. Этләрне йөртү өчен майданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне урамда йөртү майданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлеге: төрле өслек төрләре, коймалар, эскәмияләр, чүп савытлары, экскрементларны утилләштерү өчен контейнер, яктырту жайланмалары һәм мәгълүмати жиһазлар. Периметр буенча яшелләндерү тәкъдим ителә.

Этләрне йөртү өчен майданчыклар микрорайонның һәм торак районның гомуми файдалану территорияләрендә яшел зоналардан читтәге буш урыннарда, метрополитен линияләренә техник зоналарында һәм гомумжирлек магистральләрендә, 110 кВт көчәнештән артык булмаган электр тапшыру линияләре астында, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасынан читтә урнаштырылырга тиеш.

Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан майданчыклар зурлыгы 400-600 кв.м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә – 800 кв.м га кадәр, барлыкка килгән төзелеш шартларында булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның зурлыгын киметергә мөмкин.

Майданчык чигеннән торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 м дан ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары, ял майданчыкларына кадәр ара 40 м дан ким булмаска тиеш.

Майданчык коймасы, кагыйдә буларак, биеклеге 1,5 м дан ким булмаган жиңел металл челтәрдән эшләнә. Койманың элементлары һәм секцияләре, аның аскы кыры һәм жир арасындагы ераклык хайванга майданчыктан чыгу яки үзенә травма ясау мөмкинлеген бирмәскә тиеш.

Мәйданчык территориясендә мәйданчыктан файдалану кагыйдәләре язылган мәгълүмати стенд урнаштырылган булырга тиеш.

157. Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль жыештыру һәм утильләштерү эшен башкаралар.

Хайваннарның хужалары үзләренең хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләр өчен санитар нормалары нигезендә тынычлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автомобильләр кую мәйданчыклары

158. Жирлек территориясендә түбәндәге төр мәйданчыклар урнаштырыла: автомобильләрне кыска вакытлы һәм озак саклау мәйданчыклары.

Автотранспорт чараларын кыска вакытлы һәм озак саклау участкаларында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге: өслекнең каты төрләре, өслекләрнең тоташтыру элементлары, коймалар, чүп савытлары яки чүп өчен кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыны аша жәяүлеләрнең транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыны калган территориядән киңлеге 3 м дан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасы белән аерылырга тиеш.

Кече архитектура формалары

159. Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү, һәм капитал ремонтлау проект документларының “Төзекләндерү” бүлеге нигезендә, шулай ук төзекләндерү яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи төзелешләр, жирлекнең үзәге, торак пунктның күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә башкарылырга тиеш.

160. Кече архитектура формаларына карата таләпләр:

-архитектура һәм ландшафт тирәлегенең характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

-материалларның югары декоратив һәм эксплуатацияләү сыйфатларына ия булуы, аларны тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып озак вакыт дәвамды саклануы;

-конструкцияләрнең, ышанычлылыгы, куркынычсызлыгы.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

161. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзөк һәм эстетик яктан матур булырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары, оешма турында элмә такталардан һәм аның режимы турында табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аңа тулысынча туры китерелеп урнаштырыла һәм эксплуатацияләнә.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларының хужалары аларның торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларын аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр язмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүматны урнаштыру чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территория төзөкләндерүне һәм (яки) фасадның тышкы күренешен монтаждан (сүтүдән) соң өч көн эчендә торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштырганда корылмаларга һәм объектларның бизәлешенә зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклыгын, һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- оешма элмә тактасы;
- режим турында табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
- махсус конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм куллану таләпләренә туры китереп гамәлгә ашырылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш;

Ике һәм аннан да күбрәк тел куллану очрагында текстлар эчтәлеге һәм техник бизәлеше буенча тәңгәл булырга, дәрәс һәм аермачык башкарылырга тиеш тиеш.

Гражданнарның белдерүләрен, мәдәни һәм спорт чаралары турында афишаларны урнаштыру

162. Белдерүләрен, мәдәни һәм спорт чаралары турында афишаларны гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр күп йөри торган зоналарда бары тик махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда урнаштыру рәхсәт ителә.

Белдерүләр өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарга яки корылмаларга беркетелә торган щитлар рәвешендә урнаштырылырга мөмкин.

VI. Коммуникацияләренә төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләре башкаруга төп таләпләр

163. Грунтны актару яки юл катламнарын ачу (жир асты коммуникацияләрен сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтка кагу, электр тапшыру линияләре, элемент баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында һәм башка эшләр) белән бәйлә эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рәхсәт (жир эшләрен башкаруга ордер) булганда гына башкарыла.

164. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү тәртибе, жир эшләрен башкаруга ордер ясау һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

165. Яшел үсентеләрне бетерү яки күчәрәп утырту кирәк булганда, билгеләнгән тәртиптә Башкарма комитетның боерыгын алырга һәм яшел үсентеләрне алып ташлау яки күчәрәп утырту эшләрен башкарырга кирәк.

166. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату, мәжбүри рәвештә юлның ике ягында заказчылар һәм эш башкаручылар, эшенең сроклары, әйләнәп үтү маршрутлары турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштырып, вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән рәхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлеге рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

167. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча башкарылса, коммуникацияләренә төзү, ремонтлау һәм реконструкция вакытында башкарылган жир эшләре үзбелдекле дип таныла.

VII. Уңайлы мохиткә махсус таләпләр

168. Торак мохитен, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын төзекләндерүне проектлаганда өлкән яшьтәге кешеләр һәм инвалидлар өчен унайлы мохиттән файдалану мөмкинлеген, әлеге объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәтенә булыша торган элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәгеләр һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итә торган техник чараларны проектлау, төзү, урнаштыруны расланган проект нигезендә заказчы тарафыннан яңа төзелеш вакытында башкарырга тәкъдим ителә..

VIII. Йорт хайваннары һәм кошларны карап тоту

169. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш. Йорт хайваннары һәм кошлар китергән зыян өчен гамәлдәге Россия Федерациясе законнары билгеләгән тәртиптә аларның хужалары жаваплы.

170. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыештыруны һәм утильләштерүне башкаралар.

171. Авыл хужалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәжә, дуңгызлар һәм башкалар) һәм кошларны асрау авыл жирлегендә яшәүчеләргә йорт яны участкалары булган шәхси йорт территориясендә рөхсәт ителә.

172. Продукция бирүче хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар) гражданның – хайваннарның хужаларының яшәү урыны буенча ветеринар оешмаларында биркалау юлы белән мәжбүри теркәлергә һәм ел саен кабат теркәлү узарга тиеш.

173. Йорт хайваннарын көтү жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән көтү урыннарында хужасы күзәтүе астында яки аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рөхсәт ителә.

174. Йорт хайваннарын 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр урамда йөртү рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәмин итү чаралары күрергә тиеш.

175. Өч айга кадәрге эт балаларын һәм кечкенә этләргә (әгәр алар махсус сумкада (контейнерда) яки аларны урамда йөртүче зат кулында булса) йөртү очрактарыннан тыш, этләргә урамда йөртү, чылбыр (этне тотып торучы бүтән жайланма), муенчак һәм борынчак кулланып башкарылырга тиеш. 2014 нче елның 7 нче мартыннан 16-ЗРТ номерлы “Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турындагы” Татарстан Республикасы Законнда билгеләнгән тәртиптә теркәлгән этнең муенчагында аның идентификация номеры күрсәтелергә тиеш. Этләргә бәйдән ычкындырып йөртү торак пунктлардан читтә, шулай ук мондый йөртүгә рөхсәт итүче билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә.

176. Йорт хайваннары һәм кошлары тарафыннан тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар мәйданчыклары, скверларның, мәйданнарның,

шулай ук торак йортларның подъездларын пычратуга хужалары юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөрткәндә, хужасы аларның мәйданчыклардагы чүп контейнерларына ташланырга тиешле табигый яшәеш калдыкларын тулысынча жыюны тәмин итә торган кирәк-яраклары булырга тиеш.

177. Этләрне бәйдән махсус йөртү урыннарында гына ычкындырырга ярый. Махсус билгеләнгән мәйданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган бушлыкларда, сөзәклекләрдә йөртөргә рөхсәт ителә.

178. Этләрне өйрәтү (дрессировка) бары тик яхшылап коймаланган мәйданнарда яки жирлек территориясеннән читтә башкарыла ала.

179. Йорт хайваннарын юл буйлап бары тик тәүлекнең якты вакытында һәм юлның уң ягына якынарак итеп куып алып барырга мөмкин. Йорт хайваннарын асфальт түшәлгән юл буенча грунт юллары һәм сукмаклар булмаганда гына йөртөргә мөмкин.

180. Урамда йорт хайваннарын караучысыз калдырганда, хайваннарның хужалары яшел үсентеләргә килгән зыянны һәм зағонда тоту чыгымнарын түлиләр.

181. Йорт кәжәләре бары йорт яны территориясә эчендәге зағоннарда яки хужалары күзәтүе астында көтүлекләрдә асралырга тиеш.

182. Рөхсәт ителми:

-малларны балалар һәм спорт мәйданчыкларында, пляжларда, мәгариф һәм медицина оешмалары территорияләрендә йөртү;

-йорт хайваннарын гражданның күпләп ял итү урыннарында урнашкан пляжларда йөртү һәм аларны сулыкларда коендыру;

-тыючы язлар булганда хайваннарны оешмаларга керту;

-хайваннар һәм кошларны торак пункт территорияләренә караучысыз чыгарырга;

-алкоголь, наркотик һәм токсикологик исереклек хәлендәге затлар, шулай ук яше һәм сәламәтлеге аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган һәм йөртү вакытында аларның агрессиясен булдырмый кала алмаган затларга хайваннарны йөртөргә;

-14 яше тулмаган затларга, кечкенә этләрне йөртүне исәпкә алмаганда, этләрне урамда йөртөргә;

-йорт хайваннарын һәм кошларын балкон, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктәш фатирлар коридорлары, баскыч, чарлак, подвал һәм башка ярдәмче биналарда) даими асрау;

- йорт хайваннарының жирлек территориясендә моның өчен билгеләнгән урыннардан тыш жирләрдә, махсус чаралар үткөрү урыннарыннан тыш (күргәзмә) булуы.

183. Йорт хайваннарының кошлары хужаларының бурычлары:

-хайван авыруларын кисәтү, терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария таләпләренә җавап бирүен тәмин итү, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймау, шулай ук ел саен янадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын күрү;

-хайваннарның асралу урынын даими контрольдә тоту;

-хайваннарның чирлэгән һәм күпләп үлгән, үзләрен сәер тоткан очрагында кичекмәстән ветеринария оешмаларына хәбәр итәргә. Алар килгәнче авыру хайваннарны аерып ябарга;

-ветеринария белгечләре таләбе буенча диагностика тикшеренүләре үткәрү, саклану прививкалары ясау һәм дөвалау профилактика эшләре өчен хайваннарны тапшыру.

184. Үлгән терлекләрне күмү махсус билгеләнгән урында специальләшкән оешма тарафыннан башкарыла.

185. Үз территорияләрендә каравыл этләре тоткан оешмалар бурычлы:

-этләрне гомуми нигезләрдә теркәргә;

-этләрне ныклы бәйдә тотарга;

-килүчеләрнең хайваннар янына үтү мөмкинлеген булдырмау;

- этләрне яхшылап коймаланган территориядә эш беткәннән соң гына яки территориягә кергәндә кисәтү язуы булган, гомуми файдаланудагы территориядән аерып коймаланган очракта гына бәйдән ычкындырырга;

186. Жәмәгать урыннарында булган күзәтүчесез хайваннар тотып алынырга тиеш.

187. Күзәтүчесез хайваннарны тотып алу жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча специальләшкән предприятие яки башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.

188. Караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга карата кешелекле мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларынна нигезләнеп башкарыла.

189. Рөхсәт ителми:

-суд карарыннан башка фатирлар һәм шәхси йортлар территорияләреннән хайваннарны тартып алу;

-кибет, аптека, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ.б. янында этләрне бәйдән ычкындыру;

- ветеринар киңәшеннән башка алдавычлар һәм башка аулау чаралары куллану.

IX. Кагыйдәләр үтәлешен контрольдә тоту

190. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләрне үтәүне тәмин итәргә тиеш.

191. Әлегә кагыйдәләрне бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы Кодексы нигезендә (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләрне үз эченә алган, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендә жаваплылык билгеләнгән нигезләмәләрдән тыш) жаваплылыкка тартыла.

192. Төзекләндерү өлкәсендәге закон таләпләрен һәм муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен жаваплылыкка тарту әлегә таләпләрне үтәүдән һәм ясалган житешсезлекләрне бетерүдән азат итми.